

יד ושם

ירושלים

גיליון 62, קיץ תשע"א, 2011

מפנה היסטורי בתולדות השואה

יד ושם מציין 70 שנה לפלישת גרמניה הנאצית לברית המועצות

(עמ' 12-13)

"במקום א"

דבורה ברמן

■ למעלה מחצי מאה לאחר שנרצחו הסבים שלהם בידי הנאצים בפולין, נפגשו בני הדודים ליאורה תמיר ואריה שיקלר ביד ושם בפעם הראשונה.

ליאורה נולדה בעיירת הגולאג הסובייטי וורקוטה בשנת 1946. אמה יונה הבטיחה לה שכאשר ימלאו לה 15, תגלה לה את סיפור המשפחה. לרוע המזל, יונה שפירא הלכה לעולמה כאשר הייתה ליאורה

■ אריה שיקלר ובת דודתו ליאורה תמיר מחפשים מידע במאגר המרכזי של שמות קרבנות השואה עם נכדו של אריה, אלעד גנות.

בת 12 בלבד והותירה אותה ללא שום מידע על שורשי משפחתה. ליאורה העבירה את שארית שנות נעוריה בבית יתומים בלנינגרד כשהיא סבורה שהיא לבד בעולם.

ליאורה נישאה לליאופולד, ונולדו להם שני ילדים: אילנה וגיא. המשפחה חיה בישראל. ככל שבגרה הילדה אילנה, היא הייתה נחושה ללמוד על אודות סבתה יונה. היא גילתה שיונה נסעה מפולין לארץ ישראל בשנות ה-20 של המאה הקודמת, והבריטים עצרו וגירשו אותה בשל פעילותה הקומוניסטית. לבסוף נשלחה יונה לעיירת הגולאג וורקוטה, שם נולדה ליאורה.

לאחר שקיבלה לא מכבר מארכיוני הקה-גה-בה מסמכים המאשרים את שמותיהם של הסב והסבה של ליאורה, גולדה ונפתלי הרץ שפירא מהעיר ברודי, פנתה אילנה למאגר המרכזי של שמות קרבנות השואה. להפתעתה הרבה ולשמחתה, היא מצאה דפי עד של הסבא רבא והסבתא רבתא שלה אשר מסר בשנת 1956 שמחה שיקלר, אחיה של יונה. האח העיד על רצח הוריו בגטו של ברודי. אילנה הצליחה

תוכן עניינים

■ "במקום את המתים, את החיים מצאתי" ■ 2-3
בני דודים מתאחדים בזכות דפי עד

■ חינוך ■ 4-7

■ "היחיד והיחיד בשואה"

■ כינוס המורים הארצי הרביעי ■ 4-5

■ פרסי יד ושם למפעלים חינוכיים תשע"א ■ 4-5

■ "זוכרים, לומדים ומנצחים": ערב סיום שנת הפרויקט

■ בנושא שואת יהודי ברית המועצות בחיפה ■ 6

■ אירועי יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"א ■ 6

■ סמינר למחנכים דוברי סינית

■ בהונג קונג, בסין ובמקאו ■ 7

■ חדש בבית הספר הווירטואלי ■ 7

■ הסמינר הראשון למחנכות חב"ד ■ 7

■ "לאסוף את השברים" ■ 8-9

■ סיפורי הישרדות מיוחדים

■ שנאספו בחודשים האחרונים

■ ציד היהודים ■ 10-11

■ עמית מחקר קנדי מקדם את מחקרו ביד ושם

■ מפנה היסטורי בתולדות השואה ■ 12-13

■ יד ושם מצוין 70 שנה לפלישת גרמניה הנאצית לברית המועצות

■ חבויים בתוך אסם ■ 14

■ מצילים אוסטרים אותרו והוכרו על אומץ לבם

■ בזמן המלחמה

■ תעוזה יהודית בזמן השואה ■ 15

■ ניסיונות הצלה משנות המלחמה הראשונות שכמעט ואינם ידועים

■ חדשות ■ 16-19

■ ידידים ברחבי העולם ■ 20-23

■ פרסומים חדשים של המכון הבין-לאומי

■ לחקר השואה ■ 24

יד ושם

ירושלים

גיליון 62, תמוז תשע"א, יולי 2011

בהוצאת יד ושם

רשות הזיכרון לשואה ולגבורה

■ יו"ר המועצה: הרב ישראל מאיר לאו

סגני יו"ר המועצה:

ד"ר יצחק ארד

פרופ' אלי ויזל

ד"ר ישראל זינגר

ד"ר משה קנטור

יו"ר ההנהלה: אבנר שלו

מנכ"ל: נתן איתן

ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה: פרופ' דן מכמן

ההיסטוריונית הראשית: פרופ' דינה פורת

יועצים אקדמיים:

פרופ' יהודה באואר

פרופ' ישראל גוטמן

חברי הנהלת יד ושם:

לינדה אולמרט, עדנה בן-חורין, פרופ' בולסלאו (בולק)

גולדמן, אברהם דובדבני, מתיתיהו דרובלס,

משה העליון, עו"ד שושנה ויגשל, אלי זבורובסקי,

דודי זילברשג, יחיאל לקט, עו"ד שלי (שלמה) מלכה,

נח פלוג, חיים צ'סלר, ברוך שוב, ד"ר שמשון שושני,

אפי שטנצלר, אמירה שטרן, ד"ר זהבה תנא

מערכת כתב העת

עורכת ראשית: איריס רוזנברג

עורכת בפועל: לאה גולדשטיין

חברי מערכת:

יפעת בכרך-רון

דבורה ברמן

סינטיה וורוצלבסקי

סוזן ויסברג

אסתי יערי

רכזת מערכת: לילך תמיר-איטח

עריכת הלשון: פנינה לוי

תרגום: חבר מתרגמים בע"מ

סיוע:

אלכסנדר אברהם, אנני אייזן, שיעה בן יהודה,

רחל ברקאי, רואי גרין, אילה פרץ, לימור קארו

צילום: יוסי בן דוד, יצחק הררי

הפקה: מפעלי כתר בע"מ

עיצוב: סטפני ורותי עיצוב

כתב העת מתפרסם בסיוע קבוצת עזריאלי.

ISSN 0793-6974

©אפשר לצטט תוך ציון המקור.

רשות הזיכרון – יד ושם
נתמכת בפעולותיה על ידי

משרד החינוך

וועידת התביעות

■ בשער: ברית המועצות, 1941. תושבים מקומיים צופים בהרס כפר במבצע ברברוסה. ארכיון התצלומים, יד ושם

בני דודים מתאחדים בזכות דפי עד

ליאורה יצרה קשר עם אריה, והוא אישר שאכן דודתו יונה, בתם של גולדה ונפתלי הרץ שפירא,

"היחיד והיחיד בשואה"

כינוס המורים הארצי הרביעי

שני לוריא

■ למעלה: מושב הערב של כינוס המורים הארצי הרביעי באגודת הזיכרון ביד ושם. בצד שמאל למעלה: משתתפי הכינוס מסיירים במוזאון לתולדות השואה. למטה: "על דעת עיניו" – ניצולת השואה אסתר מנהיים מקרוב במפגש עם משתתפי הכינוס

העורכת הראשית של ההוצאה לאור ביד ושם. ביומו השני של הכינוס יוחד הדיון לסוגיה של יצירת מארג זיכרון ומחויבותם של היחיד והכלל בתהליך זה. בכינוס התקיימו פאנלים בשיתוף אנשי אקדמיה ורוח, סדנאות מגוונות, הרצאות, הצגות, סיורים וקבוצות שיח.

השואה בעקבות פעולות של יחידים, מנהיגים וקבוצות. מושב הפתיחה התמקד במנהיגים שעסקו בפעילות למען הכלל ובהבנתם את יחסי היחיד והכלל בזמן השואה, והשתתפו בו ההיסטוריונית הראשית של יד ושם פרופ' דינה פורת, ד"ר חוי דרייפוס-ששון וד"ר יעל נידם-אורביטו.

■ 1,200 מורים קטעו את חופשת הקיץ שלהם כדי להשתתף בשבוע הראשון של יולי בכינוס הגדול ביותר למחנכים ישראלים שנערך עד כה ביד ושם.

תחת הכותרת "היחיד והיחיד בשואה" עסק הכינוס ביומו הראשון במשמעויות של מעגלי ה"חד" בתקופת

פרסי יד ושם למפעלים חינוכיים תשע"א רינת ריבק-ואגון

■ זוכת הפרס אתי אברהם מבית הספר התיכון על שם ברל כצנלסון בכפר סבא

פורום הגננות, בירכה את היזמה וסיפרה כי הפורום "אפשר אורור רגשות סביב הנושא. אנו הגננות די בודדות. בפורום קיבלנו החלטות פרקטיות על דרכי הפעולה".

תשע"א שנערך בבית הספר המרכזי להוראת השואה ב-31 במאי.

גם בתיכון על שם ברל כצנלסון בכפר סבא מתעדים תלמידי כיתות י"א סיפורי חיים של ניצולי שואה, ולאחר שהסיפורים עוברים תהליך מדוקדק של עריכה ותרגום לאנגלית, הם מועלים לרשת האינטרנט בבלוגים אישיים בשתי שפות. עד כה, בזכות פרויקט הבלוגים שזכה בפרס יד ושם, זכו ארבעה מניצולי השואה לפגוש קרובים שעקבותיהם אבדו מאז המלחמה.

נוסף על העבודה היסודית שהוא עושה במסלול להכשרת מורים וגננות לגיל הרך במכללת אפרתה, הקים צוות ההוראה פורום גננות. את השנה החולפת הקדיש הפורום לדיון נרחב בחומרי הלמידה בנושא השואה ובאופן העברתם לילדי הגן. רוינת, מחברות

■ כשנפתחה שנת הלימודים בתיכון אליאנס תל אביב, כבר ידעו תלמידי שכבת י"א שהשנה יעברו תהליך משמעותי שבו יכירו את סיפור חייהם של ניצולי שואה וישתתפו בפרויקט גדול וחשוב של איסוף שמות נספים ושל חקירת חייהם טרם נספו. עבור שני, תלמידת השכבה, ובני משפחתה הייתה זו הזדמנות פז לשמוע את סיפור חייו של סבה שקודם לכן לא סיפר לאיש. בשיחות עמו נגלו פרטים רבים על אודות קרובי הסב שנספו ומידע רב על חייהם. סיפורים אלו תועדו תיעוד מקיף ומעמיק. זמן קצר לאחר מכן הלך הסב לעולמו.

"לזכור, להזכיר ולהנציח", פרויקט איסוף השמות וסיפור חייהם של הנספים, הוא אחד הזוכים השנה בפרס בקטגוריית תכניות חינוכיות להוראת השואה בטקס הענקת פרסי יד ושם למפעלים חינוכיים

"להיות שם עם מאות מורים מכל הקשת ובכל הגילים, לחוות שיח אקדמי ואותנטי בנושא המשמעות של היחיד וה'יחד', לחוות את סיפורה של ניצולת שואה [...], זו חוויה אישית וערכית בלתי רגילה. יצאתי משם עם צליל בלב, בידיעה שארץ ישראל היפה קיימת ונושמת".

ממשתתפות הכינוס

היהודית ומכאן שחל עליה עולם הערכים היהודי וצריך לשאוב מתוכה ערכים כמו ערבות ומעורבות". העניין השני שציין שלו הוא שיש להכיר את נכסי התרבות והרוח שאבדו בשואה ולמצוא בהם משמעות ותקפות לימינו ולעתיד, והעניין השלישי הוא העובדה שהשואה מטילה עלינו אחריות להמשכיות יהודית". שלו גם הזהיר מפני השימוש הפוליטי היום בשואה והוסיף: "אסור שנגיד או נסכים שיאמרו שמדינת ישראל קמה בזכות השואה, זה מפקיע את זכותנו למדינה ככל העמים".

במושב הסיום נשא דברים יושב ראש מועצת יד ושם הרב ישראל מאיר לאו ודיבר על ערכו של הכלל וה'יחד' במורשת ישראל כפי שהוא בא לידי ביטוי גם בשואה. על ה'יחד' בשואה הוא סיפר מתוך קורותיו שלו ותיאר כיצד הסתכן אחיו נפתלי לביא, ברח מהרכבת וחזר לבוכנולד כדי להמשיך ולהיות אתו יחד. הרב לאו ציטט את מה שנהגו יהודים רבים לומר בשואה ומשקף את תחושת הערבות שהייתה קיימת בקרב רבים: "מה שיקרה לכלל ישראל יקרה לר' ישראל".

המופע "התקווה" של הפסנתרנית אסתרית בלצן ושירת המנון המדינה בפי כלל באי הכינוס היוו סיום מרגש במיוחד לשני ימים של למידה וחוויה עצמתיים. "היה כדאי לחכות שנתיים, ניפגש בכינוס הבא", דברי אחת המשתתפות בתום הכינוס.

הכינוס התקיים בשיתוף ארגון המורים ונפתח בתרומת הנדיבה של קרן משפחת אדלסון וועידת התביעות.

הכותבת היא ראש המדור להשתלמויות מורים במגמה להכשרת מורים בבית הספר המרכזי להוראת השואה.

האמת: 'איננו יודעים את כל התשובות. חשוב לנו שתשאלו את השאלות ותנסו לברר אותן ביניכם לבין עצמכם וגם אתנו המורים'. החוויה והצד הקוגניטיבי של הלימוד צריכים ללכת יחד. [...] היזהרו מהשימוש בססמאות 'לעולם לא נשכח', 'לעולם לא עוד', לכו לתוכן. [...] דברו אל התלמידים אמת, כי זה תפקידו של המורה [...] והאמת היא הסיפור הסובייקטיבי של העד [...] אין סוף לסיפורים. בחרו את אלה שנוגעים בכם כי אלו סיפורים שייגעו בתלמידים, חברו יחד את היחיד והיחדיו".

אחת הסדנאות הייחודיות והמרגשות בכינוס – "על דעת עיניי" – זימנה לבאי הכינוס מפגש אינטימי ומשמעותי עם 25 אנשי עדות, ובו חשף כל אחד מהם לפני קבוצת מורים את חוויותיו ואת תחושותיו בהתמודדות עם ה"לבד" הקשה והכואב וסיפר על הכוחות שנשך בהם ה'יחד'. ברב-שיח על היחיד וה'יחד' במארג הזיכרון והמורשת השתתפו המנהלת הפדגוגית של בית הספר המרכזי להוראת השואה ביד ושם שולמית אימבר, יושב ראש מועצת החמ"ד הרב אבי גיסר, פרופ' מעוז עזריהו מאוניברסיטת חיפה ויושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו. המשתתפים דנו בסוגיית תוכני הזיכרון ובשאלה באילו דרכים יש להנחיל את זיכרון השואה בהווה הציבורית באופן משמעותי ועמוק. "אף שאין כיום הסכמה על המשמעותיות המלכדות של השואה, יש שלושה עניינים חשובים שבהם מסתמנת הסכמה, והם כולם מושתתים על ידע", אמר שלו. "הראשון שבהם הוא העובדה שהשואה היא חלק מרצף ההיסטוריה

בכינוס הערב החגיגי דיבר פרופ' יהודה באואר על הדרך ללמד את השואה: "הדבר המרכזי הוא לעודד אצל התלמידים את הרצון לשאול. לא יהיו לכם תשובות לכל השאלות [...] המו"מ והמוד"ה צריכים להגיד לתלמיד: 'יש גבול למה שאנחנו יודעים'. [...] צריך להודות על

השנה זכו תלמידי הישיבה התיכונית בני עקיבא בבית שאן במענק מטעם אגודת עלומים על שהנחו את כותבי עבודות החקר לבגרות משכבת י"א לעסוק בהיבטים שונים של גורל יהודי צרפת בשואה. שני תלמידים מתיכון ליאו בק בחיפה זכו בפרס על עבודות חקר בנושא גורל היהודים תחת משטר וישי.

מתורמי הפרסים:

הפרסים לתכניות החינוכיות להוראת השואה ולמפעל החיים החינוכי בתחום השואה – פרסים להישגים בחינוך על שם חוני ובליה ניימן ז"ל שתרמה משפחת ניימן: הפרסים לעבודות הגמר של תלמידי החטיבה העליונה – הקרן על שם מארק ולובה יובילר ז"ל; הפרס לספר לילדים ולנוער – סנדרה ברנד לזכר בנה היחיד ברונו ברנד שנספה בשואה; הפרס לתכנית החינוכית העוסקת בתולדות יהודי צרפת בשואה – הקרן לזיכרון השואה בצרפת בשיתוף אגודת עלומים.

הכותבת עובדת במגמה להכשרת מורים בבית הספר המרכזי להוראת השואה.

בזכות פרויקט הבלוגים שזכה בפרס יד ושם, זכו ארבעה מניצולי השואה לפגוש קרובים שעקבותיהם אבדו מאז המלחמה

בשנות ה-30, והוא תרם תרומה חשובה להוראת השואה בכך שהפך את הנושא למחייב עבור כל תלמידי התיכון בארץ.

כדי לעודד שימוש בספרות ילדים לקידום הוראת השואה, מוענק פרס גם לספר לילדים ולנוער. השנה הוחלט להעניק את הפרס לטומק בוגצקי שכתב את **אלוף הילדים: הסיפור של יאנוש קורצ'אק**. תרגומו יצא לא מכבר בהוצאת כנרת זמורה-ביתן, דביר.

נוסף על הפרסים על תכניות לימוד, יד ושם העניק תעודות הוקרה לשלושה גופים שקידמו את השיח הבין-תרבותי על זיכרון השואה. תעודה ניתנה למשרד התעשייה, המסחר והתעסוקה במלאות עשור למשלחות משותפות של ערבים ויהודים שיוצאות לפולין מדי שנה; לאשכול מורשת במזכירות הפדגוגית במשרד החינוך על קיום השתלמויות בנושא השואה למורים להיסטוריה מהמגזר הערבי ומהמגזר הדרוזי; ולקבוצת עמל על מסע לפולין שיצא השנה בהרכב רב-תרבותי במסגרת התכנית "כולנו רקמה אנושית אחת חיה".

את הפרס למפעל חיים חינוכי בתחום השואה הוחלט להעניק השנה למיכאל ירון, מפמ"ר להיסטוריה בחינוך היהודי הכללי ששימש בתפקיד 18 שנים ויפרוש הקיץ לגמלאות. ירון נולד ב-1944 בתל אביב להורים שנמלטו מאימי המשטר הנאצי ועלו לארץ

"זוכרים, לומדים ומנציחים": ערב סיום שנת הפרויקט בנושא שואת יהודי ברית המועצות בחיפה

מאשה פולק-רוזנברג

אין לי ספק שכעת השורשים של כל מי שהשתתף בפרויקט העמיקו בכמה סנטימטרים.

הכותבת היא ראש מדור החטיבה העליונה ומנהלת תכנית EJP בבית הספר המרכזי להוראת השואה.

קהל בערב סיום שנת הפרויקט בחיפה

החינוך הפורמלי והלא פורמלי למדו על פרקי השואה בברית המועצות ורכשו כלים להוראת הנושא. בצד הפעולות במערכת החינוך בחיפה הופעלו תכניות רבות לקהל החיפאי. מאות מתושבי העיר השתתפו בימי עיון, בסיוורים, בקורסים ובהשתלמויות שעניינן השואה וייחודיות השואה בשטחי ברית המועצות.

לערב הסיום הגיעו כ-240 איש שייצגו את הפרויקטים השונים שהופעלו בעיר. בקהל ישבו זה בצד זה תלמידי בתי הספר, מורים והורים, ניצולים ווטנרים, חברי תנועות הנוער ובכירי מערכת החינוך העירונית בחיפה, ובראשם דורון סאקאל, מנהל אגף החינוך בעיריית חיפה. הערב התקיים במעמד סאנה בריטבסקי, מנכ"לית קרן ג'נסיס בישראל, ובהשתתפות דורית נובק, מנהלת בית הספר המרכזי להוראת השואה ביד ושם. אף שהמשתתפים היו בני גילים שונים, ניכר כי כל הנמצאים באולם שותפים לחדוות העשייה של השנה האחרונה. יעקב קאלח, מורה להיסטוריה בתיכון בסמ"ת מופ"ת שליווה את הפרויקט התייעודי, אמר: "אני רוצה לסיים בשורה מתוך שירו של יורם טהר-לב **שורשים בשמים**: 'רק מי ששורשיו באדמה יכול בביטחון לפרוש כנפיים'.

■ ב-26 במאי התקיים בחיפה ערב לציון סיום שנת העבודה הראשונה בפרויקט העירוני על שואת יהודי ברית המועצות. הפרויקט מתקיים בשיתוף פעולה של בית הספר המרכזי להוראת השואה ביד ושם ואגף החינוך בעיריית חיפה ובתמיכת קרן ג'נסיס והקרן היהודית-אירופית. במסגרת הפרויקט התקיימו בשנה האחרונה בעיר חיפה תכניות חינוכיות רבות ומגוונות לקהלי יעד שונים.

תלמידי בתי הספר למדו על שואת יהודי ברית המועצות בימי העיון ובסמינרים שנערכו ביד ושם ובחיפה ובפרויקטים ייחודיים כגון "זיכרון אחר". תלמידי תיכון בסמ"ת מופ"ת ערכו תחקירים ותיעדו בווידאו את עדויותיהם של ניצולי השואה והוטנרים, פרויקט אמנותי שבשיאו הציגו התלמידים וציירים תושבי העיר את עבודותיהם בתערוכה ובפרויקט "מו-זיקה" – נוער חיפה נוגע בשירי שואה (ראו למטה). דרך הלימוד וההשתתפות בפרויקטים השונים נחשף לפני התלמידים הנושא של שואת יהודי ברית המועצות. "בספרי הלימוד לא מספרים סיפורים אישיים של בני אדם שחיו אז, [ואילו] בפרויקט נחשפנו לסיפורים אישיים שנוגעים אחרת וחודרים הרבה יותר עמוק", ציינו התלמידים שהשתתפו בפרויקט. כמו כן אנשי

מאשה פולק-רוזנברג, רינה קצובר ואסנת דדון

מיוחד ניתן בנושא השנתי של יום הזיכרון – "שברי זיכרון". בסדנה מיוחדת במרבית בתי הספר הוצגו לפני התלמידים הפרויקט "לאסוף את השברים" שנערך בימים אלו והתפקיד החשוב בהנצחת קורותיהם של היהודים בשואה ובשימור הזיכרון למען הדורות הבאים.

ביום הזיכרון הגיעו ליד ושם 570 חניכי תנועות הנוער ונציגי מועצת התלמידים הארצית. החניכים השתתפו בסיוור מקיף באתר בעקבות הסיפורים מאחורי חפצים, יומנים ותמונות שנמצאים בארכיוני יד ושם ובמכלול המוזאון. "שברי זיכרון" אלו אפשרו לבני הנוער להכיר את שעבר על אנשים פרטיים בתקופת השואה. החניכים גם השתתפו בסדנה על סיפורה של משפחת יופה, המשפחה המוצגת בכרזה הממלכתית שנבחרה לעמוד השנה במרכז אירועי יום הזיכרון.

הביקור הסתיים בעצרת תנועות הנוער בהשתתפות שר החינוך גדעון סער, החניכים, ניצולי שואה ובני משפחותיהם. העצרת נערכה בבקעת הקהילות בשיתוף מועצת תנועות הנוער וקנהל חברה ונוער במשרד החינוך, ובה התחייבו נציגי תנועות הנוער להמשיך ולשמר את זיכרון השואה למען ניצולי השואה ולמען הדורות הבאים.

מאשה פולק-רוזנברג היא ראש מדור החטיבה העליונה ומנהלת תכנית EJP, רינה קצובר היא ראש מדור פולין, ואסנת דדון היא ראש מדור פעילות כוחות הביטחון והחינוך הבלתי פורמלי במגמת ההדרכה בבית הספר המרכזי להוראת השואה.

צילום: שירה קופפר

■ המופע "מו-זיקה" בחיפה שהתקיים במסגרת הפרויקט העירוני בנושא שואת יהודי ברית המועצות

ביום הזיכרון לשואה ולגבורה הפעיל בית הספר המרכזי להוראת השואה ביד ושם **מרכז קהילתי פתוח**, ובו יצאו מדריכים לבתי ספר ברחבי הארץ והעבירו מגוון רחב של סדנאות והרצאות בנושאים שונים, בהם "משפט אייכמן והשלכותיו", "חפצים מעידים" ו"החברה הישראלית והשואה". המרכז הפעיל 90 קבוצות של ילדים, בני נוער, חיילים וסטודנטים מהארץ ומחו"ל ופעל בעשרה מוקדים ברחבי הארץ. המדריכים השתלבו במערך הכולל של הפעילות ביום הזיכרון והשתתפו בטקסים של בתי הספר. דגש

■ בערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה התקיים ביד ושם יום עיון לפורום מטכ"ל בראשות הרמטכ"ל רב-אלוף בני גנץ. יום העיון, בהשתתפות יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו, התמקד בנושא "70 שנה לתחילת רצח היהודים", והיו בו הרצאות ודיונים בנושא. כמו כן המשתתפים סיירו ייחודי "מאחורי הקלעים" בארכיוני יד ושם, ובו הוצגו לרמטכ"ל בפעם הראשונה מסמכים הקשורים להוריו. בסוף יום העיון נערך טקס זיכרון בכיכר המשפחה ביד ושם.

נושא שואת יהודי ברית המועצות עמד במרכז הפרויקט "מו-זיקה" – נוער חיפה נוגע בשירי שואה. בשיאו של הפרויקט – בשבוע של יום הזיכרון לשואה ולגבורה – הועלה המופע לפני קהל של כ-1,400 איש. את שירי המופע כתבו יהודים ילידי רוסיה וברית המועצות והלחינו משתתפי הפרויקט.

השנה התקיים הפרויקט בעיר חיפה בשיתוף מערכת החינוך והתרבות בעיר וקנהל הנוער והצעירים ובתמיכת משרד ההסברה והתפוצות, קרן ג'נסיס והקרן היהודית-אירופית (ראו למעלה). כל היוצרים הם תלמידי בתי הספר התיכוניים בעיר שעברו תהליך חינוכי מקיף של סיורים ביד ושם, מפגש עם אנשי עדות וסדנאות ודיונים בנושא עיצוב זיכרון השואה. קהל היעד הורכב בעיקר מצעירי העיר – תלמידי בתי הספר התיכוניים ופעילים בארגוני נוער ובתנועות נוער שלמדו על השואה ועל עיצוב זיכרון השואה במפגש החדשני שיצרו המוזיקאים הצעירים החיים בעיר חיפה.

סמינר למחנכים דוברי סינית בהונג קונג, בסין ובמקאו

■ סטודנטים באוניברסיטת נאנג'ינג בסמינר על הוראת השואה

שיום אחד אלמד את תלמידיי על השואה בדרכים שונות, באופן אמין ומעמיק".

בעבודתו המתמשכת של בית הספר המרכזי להוראת השואה עם מחנכים סיניים תומכת בנדיבות קרן משפחת אדלסון. ועידת התביעות תמכה במסע של אפרים קיי לסיין.

במסע, שארך 12 ימים, קיי גם הקרין את הסרט **יהיה זכרך אהבה**, עדותו המצולמת של ניצול השואה עובדיה ברוך ז"ל אשר תורגמה לא מכבר לסינית (ראו למטה). "זו הייתה הפעם הראשונה שיכולתי להתרשם כיצד הסרט משפיע על קהל סיני", מעיר קיי. "הם צחקו עם עובדיה וגם בכו אתו [...] המסר עבר. הם הצליחו להזדהות עם יהודי מסלונקי. שתי תרבויות שונות מאוד נפגשו וגישרו על פערי שפה ותרבות. הסבל האנושי הוא אכן אוניברסלי".

המחנכים שפגש קיי במסעו היו להוטים להמשיך וללמוד על השואה. כ-120 מהם הגישו מועמדות לסמינר הבא שיערך ביד ושם באוקטובר, ורבים אחרים ביקשו לקבל מידע נוסף על הקורסים ועל השיעורים שהם עצמם מלמדים. ליו לזיזאן, סטודנטית מאוניברסיטת ז'נג'זאו, שמעה את הרצאתו של קיי בקאיפואנג ואמרה: "זו הייתה הפעם הראשונה שהבנתי מהו יד ושם וכיצד הוא מייצג את הזיכרון [...] ככל שאנו לומדים יותר, כך סקרנותנו עולה. אני מקווה

■ **מנהל המגמה להשתלמויות מורים מחו"ל אפרים קיי נסע ב-11 במאי למזרח הרחוק כדי להמשיך ולפתח את הפעילות פורצת הדרך של בית הספר המרכזי להוראת השואה בקרב מחנכים דוברי סינית.** קיי נפגש עם כ-300 מורים וסטודנטים סיניים, ובהם בוגרי הסמינר האחרון למחנכים מסין שנערך ביד ושם באוקטובר האחרון. בהרצאות שנשא באוניברסיטאות בהונג קונג, במקאו, בשנגחאי, בנאנג'ינג, בקאיפואנג ובשיאן, הוא סיפר על עבודתו של בית הספר, על הפילוסופיה החינוכית שלו ועל ישראל והשואה כיום. קיי גם נפגש עם מורים ועם מנהיגי קהילות יהודים מקומיים, פרש לפניהם את חומרי בית הספר ויעץ להם כיצד להכין מערכי שיעור ותערוכות בנושא השואה לקהל הרחב. "זה היה המפגש הראשון שלי בקנה מידה רחב עם מחנכים סיניים, והוא פקח את עיניי", אמר קיי. "הם סקרנים, הם צמאים לידע, ויש להם רצון אמיתי להכיר את ההיסטוריה היהודית ואת תקופת השואה".

חדש בבית הספר הווירטואלי

"לחלץ תווי פניהם": קורס מקוון חדש

■ **ביוני 2011 נפתח הקורס המקוון החדש "לחלץ תווי פניהם" – התפיסה החינוכית של בית הספר המרכזי להוראת השואה ביד ושם.** הקורס הוא ההשתלמות המקוונת הראשונה שמציגה את העקרונות הפילוסופיים והפדגוגיים של לימוד השואה והוראתה על פי התפיסה החינוכית שפיתח בית הספר, ומטרתו העיקרית היא להעניק לאנשי החינוך בארץ כלים פדגוגיים ודידקטיים ללימוד נושא השואה בגני הילדים ובבתי הספר היסודיים. שולמית אימבר, המנהלת הפדגוגית של בית הספר אשר פיתחה את התפיסה, אמרה: "ההשתלמות פותחה בעקבות שאלותיהם התכופות של אנשי חינוך על הוראת השואה לבני הגילים הצעירים ובשל מבוכתם הגוברת של הגננות והמורים בבית הספר היסודי הנובעת מההתייחסות הפדגוגית והדידקטית המעטה לנושא". השיעור הראשון מציג את נושא הוראת השואה במדינת ישראל במהלך השנים ומעלה את השאלה הקשה כיצד מעבירים את זיכרון השואה מדור לדור. השיעורים הבאים מדגימים את העקרונות הדידקטיים והפדגוגיים של בית הספר – יחיד-משפחה-קהילה, חסידי אומות העולם ומושגי יסוד בתקופת השואה – החל ביחידות לימוד לילדי טרום-חובה וחובה

וכלה ביחידת לימוד לכיתות ו'-ז'. כל יחידה נמשכת מהמקום שבו נעצרה היחידה הקודמת ומרחיבה נושאים שנלמדו ביחידה שקדמה לה. היועצת האקדמית של הקורס החדש היא פרופ' חנה יעוז מהחוג לחינוך של אוניברסיטת בר אילן.

סיפורו של עובדיה ברוך גם בסינית

■ **הסרט "יהי זכרך אהבה" – סיפורו של עובדיה ברוך** תורגם לא מכבר לשפות פולנית, פורטוגלית וסינית, ובכך עולה מספר השפות של הסרט לתשע, זאת כדי לענות על הביקוש הגדול של קהלי יעד חינוכיים. תפוצת הסרט מעידה על ההצלחה הגדולה של הפרויקט "עדים וחינוך" שמטרתו הייתה ליצור סרטי עדויות להקרנה לפני תלמידים, מורים, מחנכים, אנשי כוחות הביטחון והקהל הרחב. את הסרטים הפיק יד ושם בשיתוף המרכז למולטימדיה באוניברסיטה העברית בתמיכת קרן משפחת אדלסון וועידת התביעות, והם משולבים בתכניות לימוד במסגרות מגוונות. קטעים מהם עלו לאתר האינטרנט בצד מערכי שיעור, ובעתיד, עם כל הכאב הכרוך בכך, יחליפו את המפגש עם העדים עצמם.

סרטו של עובדיה ברוך ז"ל מעורר עניין רב, בין היתר מאחר שהוא מתאר את שואת יהודי יוון שעל

אודותיה אין חומרים חינוכיים רבים. יתרה מכך, הצופים בו מרגישים את העובדה שכמו בסרטים האחרים בסדרה, סיפורו של עובדיה מתאר את חייו לפני השואה, בשואה ולאחר השואה, ומסיפורו של היחיד בשואה שמובלט בסרט לומדים הצופים גם על חייה ומותה של קהילה.

הסרט מוקרן לפני קהלים רבים בארץ ובעולם ומעורר תגובות חזקות מאנשי חינוך מארצות שונות: "הייתה תחושה של אינטימיות", כתב מורה לא יהודי בתיכון בארצות הברית, "עובדיה יצר תחושה עמוקה של אמון עבור הצופים בסרט. הרגשתי שאני רוצה רק לשבת עם עובדיה, לשתות אתו כוסית אוזו ולדבר". "אני אדם של סרטים", כתב אחר, "סרטו של עובדיה העניק לי את התמונה המלאה, את הסיפור המלא של השואה. הוא ציין שהיו 44 בתי כנסת בעירו וש-70% מתושבי העיר היו יהודים [...] אני מתגורר בגרינסבורג, ואני יכול רק לדמיין איך הייתי מרגיש לו נשארה רק כנסייה אחת. הרגשתי את כאבו". "הצפייה בסרט הייתה חוויה אינטימית עבורי", כתב מנהל מרכז חינוכי, "אפשר להשתמש בסרט זה מהחטיבות העליונות ועד האוניברסיטאות".

הכותבת היא מנהלת מגמת התקשוב בבית הספר המרכזי להוראת השואה.

הסמינר הראשון למחנכות חב"ד שרית הוך מרקוביץ

הגבורה שבחיי היום-יום ובפעילויות הרגילות שנעשו מדי יום ביומו בשואה".

בעקבות הסמינר החליט הרב קפלן לקיים ביד ושם בכל שנה סמינר למורות המלמדות ברשת חב"ד, וכן לעבוד עם צוות המגמה להכשרת מורים על הכנת תכנית הלימודים שתופעל ברשת.

הכותבת היא מנהלת המגמה להכשרת מורים בבית הספר המרכזי להוראת השואה.

■ **בחודש פברואר התקיים בפעם הראשונה סמינר למחנכות מחב"ד שבארצות הברית במסגרת מדור העולם היהודי בבית הספר המרכזי להוראת השואה ביד ושם.** הסמינר התקיים בסיוע ועידת התביעות, והוא חלק ממגמה רחבה יותר לפתח תכנית לימודים בנושא השואה שתותאם לתלמידים בחטיבות הביניים ובבתי הספר התיכוניים של חב"ד. 20 המורות והמנהלות שהיו בסמינר התפעלו

"לאסוף את השברים"

סיפורי הישרדות מיוחדים שנאספו בחודשים האחרונים

ליטל בר

■ מימין: סוודר מברגן-בלזן ומזוודת ספרים – שניים מאלפי פריטים שקיבל יד ושם לשמירה בימי האיסוף ברחבי הארץ. משמאל: יום איסוף ביד ושם, מאי 2011

עקורים בברגן-בלזן

■ מנשה וטובה טייבלום הכירו זה את זה לאחר המלחמה בברגן-בלזן ונישאו במחנה העקורים ב-1947. מנשה יוסף טייבלום נולד באילץ, כפר ליד רדום שבפולין. בתחילת המלחמה הצטרף לחיל הפרשים הפולני. הוא ערק, ברח לרוסיה וחזר לקחת את משפחתו מרדום, אך במקום זאת נעצר, נשלח למחנות ושוחרר בבוכנוולד.

גוצ'ה (טובה) טייבלום לבית וואלד נולדה ב-1926 בטומשוב מזובייצק. היא שולחה לגטו לודז' עם הוריה ושלושת אחיה ושוחררה לבסוף בברגן-בלזן.

רבקה פינקלשטיין ושרה זינגר, בנותיהם של מנשה וטובה, הגיעו ליום האיסוף בנתניה ומסרו ליד ושם פריטים רבים, ובהם תצלומים משפחתיים, כתובה שנכתבה ונחתמה בברגן-בלזן ב-1947 בעת נישואיהם, סוודר שטובה סרגה בברגן-בלזן לאחר המלחמה מגרביים של חיילים גרמנים שפרמה ותצלום של טובה לבושה בסוודר לאחר המלחמה.

המבצע "לאסוף את השברים" נמשך כל המעוניין למסור פריטים מתקופת השואה ליד ושם מוזמן להגיע לאחד מימי האיסוף הקרובים. המועדים מתפרסמים באתר האינטרנט. פריטים נוספים אפשר לקבל בטלפון 77-77-25-800-1.

הכותבת היא מנהלת הפרויקט "לאסוף את השברים" באגף הארכיונים.

החומר ליד ושם – כל אלה הפכו את יום אתמול ליחיד במינו עבורי.

כמה מהסיפורים שנאספו במבצע "לאסוף את השברים" מובאים כאן:

מזוודת ספרים

■ אנדור קומנשטר (אהרון קמיר) נולד בבודפשט בהונגריה ב-20 במרץ 1920. הוא חי ברומניה, ובזמן המלחמה נשלח למחנה העבודה דואגה ברומניה, שם שהה כשנתיים. במחנה הוא שימש ספר של הקצינים הרומנים.

אהרון הצליח לברוח ממחנה דואגה על עגלת מתים כשמזוודת הספרים בידו. הוא הגיע לעיר פוקשני, שם הצטרף לקבוצת ציונים והתכוון לעלות לארץ ישראל. ב-1944 עלה אהרון על ספינת המעפילים "בולבול" שהפליגה מהעיר קונסטנצה ברומניה לטורקיה, ומשם הגיע לחיפה ברכבת דרך לבנון.

בראשית דרכו בארץ ישראל התפרנס אהרון כשהיה "ספר נודד" בין בתי הלוקחות כשהמזוודה מדואגה משמשת אותו בעבודתו.

בנו יוסי קמיר מסר את המזוודה על כל תכולתה ליד ושם.

■ "כבר 30 שנה אני מתכנן להגיע אליכם למסור את החומר, והנה הגעתם אתם הנה", התוודה ירחמיאל ברגנר בהרצליה לאחר שמסר לידי צוות יד ושם שמיכה שאמו התכסתה בה בשעה שנרצחה.

מאז יצא לדרך המבצע "לאסוף את השברים" באפריל השנה, יותר מ-1,000 איש מסרו מסמכים, חפצים, תצלומים ויצירות אמנות, רובם בימי האיסוף המרוכזים שהתקיימו בערים שונות ברחבי הארץ. רבים אחרים גם מגיעים ליד ושם למסור את הפריטים היקרים או מעבירים אותם באמצעות הדואר והדואר האלקטרוני. עד כה נמסרו כ-10,000 פריטים עם סיפוריהם של יהודים לפני השואה, בשואה ואחריה.

לכל יום איסוף מגיע צוות הערוך לא רק לאסוף את הפריטים, אלא גם לתעד את הסיפור המשפחתי מאחוריהם, לסייע במילוי דפי עד ולצלם את החומרים צילום איכותי ומקצועי. הצוות האוסף מורכב מעובדי יד ושם מהמחלקות השונות אשר מתנדבים למשימת האיסוף. רבים מהם מעידים על החוויה המיוחדת, כפי שכתבה מנהלת מגמת ההדרכה בבית הספר המרכזי להוראת השואה ענבל קוית-בן דב לאחר יום איסוף בראשון לציון: "המפגש הבלתי אמצעי עם הניצולים ועם בני הדור השני המביאים פיסות חיים וסיפורים שלמים, האפשרות להקשיב לסיפור מפי המספר עצמו ולהתרגש עמו במעמד מסירת

"המפגש הבלתי אמצעי עם הניצולים ועם בני הדור השני המביאים פיסות חיים וסיפורים שלמים, האפשרות להקשיב לסיפור מפי המספר עצמו ולהתרגש עמו במעמד מסירת החומר ליד ושם - כל אלה הפכו את יום אתמול ליחיד במינו עבורי"

"לאסוף את השברים": אמנות

יהודית שן-דר

■ כשנערך למבצע "לאסוף את השברים", שיער צוות המוזאון לאמנות השואה כי מספר יצירות האמנות, מהרסיסים ששרדו, יהיה מועט. היה מופלא לגלות כי הניצולים ובני משפחותיהם לא רק שמרו ונצרו ציורים ורישומים מאז ועד היום, אלא מצאו ביד ושם את הבית לשמרם לדורות הבאים.

כל יצירה היא מפגש מרתק, ברגע נתון, בטבורם של אירועים על קו הקץ, בין כורח היצירה של האמן לבין אנשים, אירועים ונופים

איסוף השברים אינו מסתיים עם הגעתה של היצירה אל אוספי המוזאון. דווקא אז מתחיל תהליך שבו שברי המידע על קורותיה וקורות יוצרה הם ראשית הדרך ללימוד קשריה למארג ההיסטורי – קורות המשפחות והאירועים מצטרפים למאגרי המידע ביד ושם וכך מאפשרים את יצירת הפסיפס המלא מחלקיו ששרדו.

כל יצירה טומנת בחובה סיפור חד-פעמי – נקודת המפגש הייחודית בין המצויר בה מצד אחד ויוצרה מצד אחר. כל יצירה היא מפגש מרתק, ברגע נתון, בטבורם של אירועים על קו הקץ, בין כורח היצירה של האמן לבין אנשים, אירועים ונופים. כך נפרשת פנורמה של מציאות מזווית הראייה של היוצר – מציאות סובייקטיבית שבעדותה האישית מספרת את הסיפור האנושי מאחורי אירועים הרי גורל, מאותם מוראות.

לואיג'י פליישמן

■ בספרו *From Fiume to Navelli* (יד ושם, 2007) פליישמן מגולל את קורותיו כשהיה נער בן 16 במלחמת העולם השנייה באיטליה, עדות על קורות משפחתו במחנה מעצר בכפר נאוולי. מחנה זה, כמו המחנות האחרים באיטליה, אפשר למשפחות הכלואים להישאר יחדיו ולנהל חיי קהילה ותרבות. ספרו של פליישמן מתמקד בחודשים האחרונים למלחמה, מספטמבר 1943, עת הפנתה איטליה עורף

להיטלר וגרמניה פתחה במלחמה על אדמת איטליה נגד צבאות בעלות הברית. היו אלו ימי הרדיפות של יהודי איטליה, תפיסתם ושילוחם למחנות הריכוז. בשפה קולחת פליישמן מגולל את מה שחווה, ובנספח צורפו רישומים פרי עטו המעידים על נער סקרן המתעד את אשר רואות עיניו. עתה נמסרו ליד ושם, בידי אלמנתו נגה פליישמן, יותר מ-200 רישומים שרשם לואיג'י בטבורם של האירועים. קורות אותם הימים נפרשים לפנינו כמו סרט תעודה של כתב צבאי – תיאור מדוקדק של הקרבות נגד הכובש הנאצי בתוך נופי מרכז איטליה. חוש הסתכלות יוצא דופן חבר לחוש השליחות הפנימית – הכורח לתעד את המתחולל סביבו לפרטי פרטים. כך הוריש לנו פליישמן יומן חזותי של ימים שמילים בלבד אינן יכולות לתאר.

■ רישום של לואיג'י פליישמן שמתאר את מקום מגוריו בזמן המלחמה בנאוולי, איטליה

מויסיי אייסיביץ קוטלרבסקי

■ מן המפורסמות היא שרבים מאוד מיהודי ברית המועצות הצטרפו למלחמה בגרמניה הנאצית. אולם דיוקן גיבורים אלו נעדר מפנתאון הגבורה הישראלי ונשאר עלום עד שעלו רבים מוותיקי אותה מלחמה ארצה. מתוך דף מזהיב ופצוע, ובו רישום בעיפרון, עולה דמותו של מוסיי אייסיביץ קוטלרבסקי, במדי הצבא האדום. עם הרישום נמסרו ליד ושם בידי בתו בלה פודולסקי גם ההעתיקים של תעודותיו. מסמכים אלו מלמדים כי החבר קוטלרבסקי גויס ב-25 ביוני 1941. הוא שירת בגדוד 139 בתפקיד קומיסר צבאי. באותה עת היה נשוי לסוניה, ולזוג היו שני ילדים. גדודו של קוטלרבסקי השתתף בפריצת המצור על

■ רישום של קומיסר בצבא האדום, מוסיי קוטלרבסקי

לנינגרד בינואר 1943, ועל גילוי אומץ לב ותעוזה במהלך הקרבות הוענקה לו המדליה "למגיני לנינגרד". עוד מדליה הוענקה לו ב-1946 "על אומץ יוצא דופן במלחמת המולדת הגדולה". על אישיותו המיוחדת של מוסיי אנו למדים ממבחר שורות מרגשות שכתב הסמל ולאסוב ששירת תחת פיקודו:

**ואמנם כן חברה
הקומיסר הוא ידידנו הטוב
הוא אצור בנשמת החייל
כמו הבל בטבורו של דוד.
כל הלוחמים אוהבים אותו
כאילו היה אביהם האהוב.**

כך יזכרו ויירשמו קורותיו של גיבור המלחמה קוטלרבסקי ברשומות של יד ושם ויעידו על גבורתם של הלוחמים היהודים בשורות הצבא האדום שלחם בקלגס הנאצי במלחמת העולם השנייה והביסו.

הכותבת היא סגנית מנהלת אגף המוזאונים והאוצרת הבכירה לאמנות.

ציד היהודים

עמית מחקר קנדי מקדם את מחקרו ביד ושם

לאה גולדשטיין

שאף שאת השואה ללא צל של ספק רקמו והניעו הגרמנים, היו אנשים רבים, ארגונים ומגזרים שונים באוכלוסיית אירופה הכבושה שהשתתפו בהשמדת היהודים.

המקרה הפרטי שחקרתי הוא "משפטי אוגוסט" – חקירות שנערכו בפולין מיד לאחר המלחמה ובדקו את שיתוף הפעולה של האוכלוסייה המקומית עם

כאשר אזל הכסף, לא היסטוריה המארחים הפולנים למסור את "האורחים היהודים הבעייתיים" או אפילו להיפטר מהם בעצמם

כיצד השהות ביד ושם מסייעת לך לקדם את המחקר האקדמי שלך?

יד ושם הוא כמובן המרכז החשוב ביותר לתייעוד השואה. הגישה למסמכים רבים כל כך במגוון רחב של נושאים החיוניים למחקרי והגישה הישירה אל עדויות כתובות ומצלמות באתר סייעו לי רבות במציאת סימוכין שנזקקתי להם כדי לבסס את השערותיי. יתר על כן, הממד האנושי ממלא תפקיד חשוב לא פחות. ביד ושם פגשתי את החוקרים המסורים, המקצועיים והרציניים ביותר בתחום; אנשים בעלי תובנות וידע יוצאי דופן אשר סייעו לי בעצות חיוביות ומשוב בונה.

מה אתה חוקר בימים אלו?

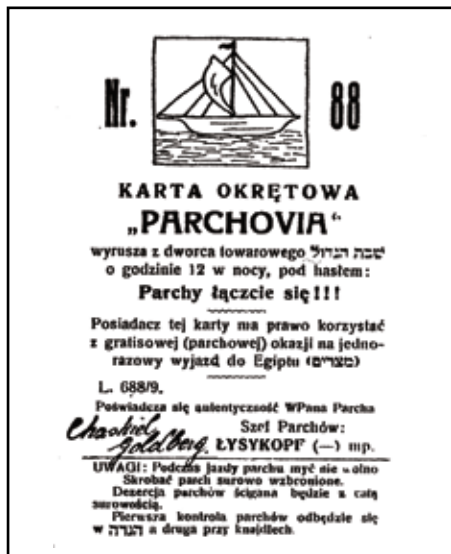
כרגע אני עוסק בעיקר בהעמקת המחקר שפרסמתי לא מכבר בספר בפולנית: **ציד היהודים 1942-1945** – סיפור של מחוז. הספר מציג תחום חדש במחקר אשר פרופ' יאן גרוס הגדיר בצדק במילים "גבולות השואה". במילים פשוטות, המחקר מבקש להוכיח

■ **יאן גרובובסקי, פרופסור קנדי להיסטוריה באוניברסיטת אוטווה, הוא מחשובי החוקרים של השואה בפולין.** פרופ' גרובובסקי היה עד לא מכבר עמית מחקר במשך ארבעה חודשים במכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם, כאן הוא המשיך להעמיק את מחקרו על יחסי יהודים-פולנים בתקופת המלחמה. בשנת 2008 פורסם (באנגלית) מחקר פורץ דרך שלו על "מצילים בתשלום" בסדרת המכון **עיון וחקר**. גרובובסקי, יליד פולין, מפנה במחקרו את הזרקור לפצע שטרם הגלית – חלקם של מגזרים מסוימים בחברה הפולנית ברצח שכניהם היהודים. עבודתו זיכתה אותו בהכרה בין-לאומית ועוררה דיון בתקשורת הפולנית.

בריאיון מיוחד לכתב העת **יד ושם ירושלים** סיפר פרופ' גרובובסקי על הקשר העמוק שלו ליד ושם, על מצב המחקר שלו ועל שאיפותיו המחקריות לעתיד.

מתי התחלת לבקר בארץ?

בעשור החולף פיתחתי קשר מיוחד עם יד ושם. מדי שנה או שנתיים הגעתי למכון הבין-לאומי לחקר השואה לעבוד על המחקר שלי. בשנה האחרונה הייתי בשבתון, והחלטתי לנצל ולערוך מחקר מעמיק יותר וארוך טווח באמצעות תכנית עמית המחקר של המכון.

■ עלון מ-1937 שחולק בהפגנות אנטי-יהודיות בעיר טרנוב ושקרא ל"פינוי" היהודים למזרח התיכון

חדשות מהמכון הבין-לאומי לחקר השואה

ראש מכון חדש והיסטוריונית ראשית חדשה

■ **באפריל 2011 מונה לראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה פרופ' דן מכמן, ההיסטוריון הראשי לשעבר ביד ושם.** פרופ' מכמן, המופקד על הקתדרה לחקר השואה על שם ג'ון ניימן, מונה לראש

■ פרופ' דן מכמן

המכון לאחר מותו של פרופ' דוד בנקיר ז"ל בשנה שעברה. ההיסטוריונית הראשית החדשה של יד ושם היא פרופ' דינה פורת, ראש מרכז קנטור לחקר יהדות אירופה בימינו ומופקדת על קתדרת

■ פרופ' דינה פורת

אלפרד פ' סליינר לחקר האנטישמיות והגזענות בימינו באוניברסיטת תל אביב. "בתפקידי החדש אני רואה המשך ישיר לתפקיד ההיסטוריון הראשי שמילאתי ביד ושם בעשור האחרון.

פרופ' בנקיר המנוח, שהיה אדם בעל מנהיגות וחזון יוצאי דופן, ואנוכי פעלנו בצוותא לקידום המחקר היסודי בנושא השואה ולשימור מעמדו של החוקר הישראלי כמוביל בחזית המחקר הבין-לאומי בנושא

השואה", אמר פרופ' מכמן. "בימים אלו של משבר כלכלי עולמי והידוק החגורה, למכון המחקר תפקיד חשוב במחקר באמצעות תכנית עמית המחקר, הכינוסים הארציים והבין-לאומיים, הפרסומים פורצי הדרך והפרויקטים המחקריים החשובים." "יד ושם היה למוסד רב-משמעות בחיי הארץ והעם היהודי, ולפעילות המגוונת בו נודעת חשיבות גדלה והולכת", אמרה פרופ' פורת. "הדיון בזיכרון השואה בשנים האחרונות, בארץ ובעולם, נעשה מורכב עוד יותר משהיה, ויש לו השפעה ישירה על היבטים רבים ומכריעים בחיינו. לכבוד רב הוא לי להתמנות לתפקיד אחראי זה ולמלא אותו עם משפחת יד ושם".

מנגנון שלם שהיה תחת פיקוח הגרמנים יצר רשת צפופה שכמעט ולא אפשרה למסתתרים שלא להתגלות

שלפיה ברוב המקרים העזרה הוגשה מטעמים אלטרואיסטיים ומוסריים. כאשר בוחנים לא רק את הניצולים, אלא גם את הקרבנות של אותו סיוע, הסיפור נצבע בגוונים הרבה יותר כהים, ומגלים שהמוטיווציה העיקרית הייתה בדרך כלל תאוות בצע. כאשר אזל הכסף, לא היססו המארחים הפולנים למסור את "האורחים היהודים הבעייתיים" או אפילו להיפטר מהם בעצמם.

מחקר הוא מחקר פורץ דרך. מה אתה מתכנן לעתיד?

אני מקווה להוציא לאור השנה את **ציד היהודים** באנגלית, תוך התבססות על דוגמאות רבות יותר ומגוון רחב של עדויות ומסמכים. לאחר מכן המטרה שלי היא לערוך מחקר בנושא הנאמנים – אותם עורכי דין ואחרים, גרמנים ופולנים מקומיים, שתפקידם היה לאתר קרקעות ורכוש יהודי שהוחרמו. אבדוק כיצד אותם אנשים מילאו את "חובתם" וכמה מהם, באופן טבעי, "עשו לביתם" והתעשרו מהתהליך. כמו תמיד, אני מקווה לחזור ליד ושם באופן קבוע ולהמשיך להיעזר בתיעוד העשיר ובאנשים המצוינים שתרומו לי רבות עד היום.

פרופ' גרובובסקי ערך את המחקר שלו ביד ושם כעמית של הקתדרה לחקר גזענות, אנטישמיות והשואה על שם הברון פרידריך קארל פון אופנהיים.

■ פרופ' יאן גרובובסקי מרצה במפגש חוקרים ביד ושם בנושא "גילוי היהודים במסתור".

כולו ממשמרות לילה כפריים, ממלשינים מקומיים, ממשרה פולנית, מכבאים מתנדבים, משירות הנוער העובד ומגופים דומים אחרים, יצר רשת צפופה שכמעט ולא אפשרה למסתתרים שלא להתגלות. זה היה מנגנון יעיל אשר הותיר סיכוי קטן מאוד לאותם יהודים שהצליחו להתחמק מגירוש למחנות לשרוד עד השחרור.

המחקר הוביל אותי בין השאר לחקור את "העזרה" שהוצעה לפליטים היהודים. הממצאים שגיליתי בהחלט קוראים תיגר על הדעה המקובלת

הגרמנים. תפיסת יהודים ורציחתם היו כמובן אחד הנושאים שנבחנו. ממצאי החקירות התפרסמו רק חמש שנים לאחר מכן, ובספרי בחרתי את מחוז דונברובה טרנובסקה, אזור כפרי טיפוסי בפולין, שכ-5,000 מ-60,000 התושבים שחיו בו היו יהודים. כ-90% מן היהודים גורשו למחנה ההשמדה בלז'ץ, ומכ-500 שהצליחו להסתתר בקרב האוכלוסייה הלא יהודית, שרדו רק 38. השאר, כך גיליתי, נרצחו מפעולות ישירות או עקיפות של שכניהם הפולנים. מנגנון שלם שהיה תחת פיקוח הגרמנים, אך מורכב

טקס חלוקת הפרסים מקרנות יד ושם

■ ב-29 במאי נערך טקס חלוקת הפרסים מקרנות יד ושם במעמד ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה פרופ' דן מכמן ונציגי הקרנות משה העליון. יד ושם מעניק את הפרסים מדי שנה לתלמידים מתקדמים ולתלמידי מחקר הכותבים עבודות גמר על השואה. הפרסים מעניקים מקרנות שהקימו מוסדות, ארגונים ואנשים המבקשים להנציח את קרבנות השואה ולקדם את חקר תקופת השואה. בטקס הרצה ד"ר דן כצלסון, ממקבלי הפרסים, בנושא "התנהגותם יוצאת הדופן של הרופאים הדניים תחת הכיבוש הגרמני, 1940-1945". מנהלת המכון הבין-לאומי לחקר השואה ד"ר בלה גוטרמן הנחתה את הטקס.

אוטו דב קולקה מהאוניברסיטה העברית וחבר מערכת יד ושם – **קובץ מחקרים**, השגריר פויאר ופרופ' שלמה נאה, ראש מכון מנדל למדעי היהדות באוניברסיטה, נשאו דברים בטקס. נעמה גליל מיד ושם קראה קטעי שירה שכתבה משוררת אלמונית במחנה ההשמדה אושוויץ-בירקנאו. מנחת הטקס הייתה מנהלת המכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם ד"ר בלה גוטרמן.

■ פרופ' אוטו דב קולקה

פרס אריך קולקה תשע"א

■ ב-26 במאי נערך ביד ושם טקס חלוקת פרס אריך קולקה של האוניברסיטה העברית לשנת תשע"א במעמד שגריר הרפובליקה הצ'כית בישראל תומאש פויאר ויושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו. הטקס התקיים ביד ושם לציון יום הולדתו ה-100 של חוקר השואה וההיסטוריון אריך קולקה ז"ל (1911-1995) שכתב עם אוטו קראוס את הספר הקלסי על אושוויץ, **בית החרושת למוות**, בהוצאת יד ושם (1960). זוכי הפרס היו ד"ר יואל זיסנוויץ, בוגר האוניברסיטה העברית ומנהל "פרויקט השילוחים" במכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם, ואלה פלורסהיים מהאוניברסיטה העברית, לשעבר עובדת ארכיון יד ושם. שני הזוכים נשאו הרצאות על נושאי מחקרם לפני הקהל, וצוינה הוצאתו לאור של הספר החדש **אריך קולקה: חיים כשליחות לזכר אלו שאינם** (האוניברסיטה העברית והמוזאון היהודי בפראג). בנו של אריך קולקה, פרופ'

מפנה היסטורי בתולדות השואה

לאה גולדשטיין

■ ברית המועצות: שלט דרכים בקרבת העיר סמולנסק שמכון לכביש למוסקבה ושהציבו הכוחות הגרמניים. ארכיון התצלומים, יד ושם

באוקראינה: "עצרנו כמעט בכל שטעטל שהייתה קיימת לפני 1939. בכל מקום שביקרנו בו הרגשנו שזו עיירה יהודית, וממש יכולנו לראות את החיים שלהם. מה שלא מצאנו בעיירות האלה זה יהודים.

חשוב להבין את כל ההיבטים של המלחמה: מצד אחד כנכדה של חייל שעבר את המלחמה, יש ממד הניצחון. מצד אחר יהדות תוססת נעלמה. יום העיון מאפשר לנו לחקור את מבצע ברברוסה, וכן להכניס את העולם היהודי המודרני לחקר יהדות ברית המועצות. ההשתתפות גורמת לנו להבין שזה נושא חשוב לעתידנו כעם ולהבין את מקומה של יהדות רוסיה ביהדות העולם."

■ ד"ר ארקדי זלצר, ראש המרכז לחקר השואה בשטחי ברית המועצות הכבושים, הציג ביום העיון את עבודת המרכז החדש שנפתח בפברואר 2010 במכון הבין-לאומי לחקר השואה. מטרת המרכז היא לחקור באופן מקיף את תולדות היהודים שגרו בשטחי ברית המועצות

■ "במלחמה נראה אז מתו כ-35 מיליון בני אדם באירופה [...] והם מתו בגלל אידאולוגיה שבמרכזה עמדה שנאת היהודים. השואה הונעה לא על ידי בעיות מבניות של החברה הגרמנית, כפי שסבורים רבים וטובים, כי מבנים חברתיים אינם רוצחים; בני אדם רוצחים, וצריך להסביר להם למה טוב לרצוח. השואה הייתה תוצאה של מוטציה של אנטישמיות היסטורית לכדי מעשה פוליטי רצחני. המניע לה היה חלק מרכזי של המניע שהביא למלחמה שבמסגרתה היא אירעה. רצח עם אידאולוגי במסגרת מלחמת עולם אידאולוגית."

כך אמר פרופ' יהודה באואר, יועץ אקדמי של יד ושם, ביום עיון לציון 70 שנה לפלישת גרמניה הנאצית לברית המועצות ב-22 ביוני 1941 שערך המרכז לחקר השואה בשטחי ברית המועצות הכבושים של המכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם. ליום העיון התכנסו היסטוריונים מהארץ ומהעולם כדי לדון בהיבטים שונים של מבצע ברברוסה – מפנה היסטורי בתולדות השואה.

המשתתפים שמעו את הרצאתו של פרופ' באואר על מלחמת העולם השנייה כ"מלחמה אידאולוגית", וכן הרצאות על "המאבק ביידיש-בולשוויזם" ועל "המערכות הקטלניות של עימותים וזהויות". ד"ר יבגני רזנבלט מברסט בבלרוס דיבר על "יחסי פולנים, בלרוסים ויהודים לאחר הפלישה", ופרופ' מרדכי אלטשולר מהאוניברסיטה העברית נשא הרצאה בנושא "שבירת מיתוסים בקרב יהודים סובייטים". מנהלת המכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם ד"ר בלה גוטרמן הנחתה את יום העיון.

אחד המרצים ביום העיון, ד"ר ליאניד ריין, דיבר על מעשי הרצח של הוורמכט בשטחי המזרח. "עד לפני זמן קצר הייתה הדעה הרווחת בקרב ההיסטוריונים ובקרב הציבור הרחב כי השמדת יהודי ברית המועצות הייתה מעשה ידיהם של האינצגרופן של משטרת הביטחון

והאס-דה הידועים לשמצה", אמר ריין, חוקר במכון הבין-לאומי לחקר השואה. "הצבא הגרמני צויר במקרה הגרוע כמתבונן פסיבי מן הצד ובמקרה הטוב כמתנגד נחרץ לזוועות אשר חוללו אנשי האס-אס המרושעים. את התמונה הזאת של 'הוורמכט הטהור' התחילו לסדוק כבר בשלהי שנות ה-60 בראש ובראשונה היסטוריונים גרמנים כמו מנפרד מסרשמידט, והתערוכה 'פשעי הוורמכט' אשר הוצגה בגרמניה ובמדינות נוספות בפעם הראשונה באמצע שנות ה-90 ניפצה אותה. והאמת היא שכבר מהחודשים הראשונים למבצע ברברוסה היו צבא גרמניה וחילים וקצינים יחידים פעילים בכל השלבים של תהליך ההשמדה, החל בשלילת זכויות אנושיות בסיסיות מהיהודים וכלה בהשמדה פיזית והפקעת הרכוש היהודי."

סאנה בריטבסקי, מנכ"לית קרן ג'נסיס בישראל, סיפרה על ביקורם של עובדי ג'נסיס בעת האחרונה

בעקבות הזיכרון האבוד בוריס מפציר

■ העיר צ'ליאבינסק בהרי אורל, רוסיה. מתנדבת של פרויקט איסוף שמות הנספים בשואה מגיעה לביתה של ברוניה רבינוביץ' ונדהמת לשמוע שהיא הכינה רשימה של 39 בני משפחה שנרצחו בשואה באזור ז'יטומיר באוקראינה. אילו נציגת פרויקט השמות לא הייתה מאתרת את ברוניה רבינוביץ', היו השמות האלה אבודים. לאחר מילוי דפי העד לזכר יקיריה הציגה ברוניה מכתב ששלחה אליה ב-1945 שכנתה האוקראינית. במכתב הוזכרו עוד 23 שמות של נערות ונערים יהודיים מבית הספר של ברוניה – גם הם נרצחו כולם. הכפר צ'רוונה זירקה (הכוכב האדום), 60 ק"מ מצפון

הנצחה ביד ושם בירושלים. במקומות מסוימים (לטוניה ובלרוס) חוקרים (מתנדבים מקומיים) מרכזים את תשאל העדים ואת איסוף השמות ממקורות תיעוד והנצחה אישיים. במקומות אחרים (מולדובה, חרסון וחמלניצקי באוקראינה) נערכים סיורי שטח לכפרים ולעיירות אפילו אם חיים בהם יהודים מעטים. בפטרבורג יש תשאל גם בטלפון. בגרמניה מפרסמים מידע על הפרויקט בעיתון בשפה הרוסית, ובברוקלין שבניו יורק מתנדבים עוזרים לציבור דובר רוסית למלא דפי עד בשלושה מרכזים קהילתיים גדולים. בישראל – אשקלון, אשדוד, נתניה, באר שבע, חדרה, בני

לחרסון, עיר מחוז בדרום אוקראינה. בשדה על יד הכפר נמצאת באר שבה מתו ב-1941 1,111 יהודים. רק כמה עשרות שמות של הקרבנות היו ידועים לפני שששה ויינר, ראש הקהילה היהודית בחרסון, התחיל לאסוף עדויות מתושבי הסביבה לפני כמה חודשים. נכון להיום זהו כמעט 800 שמות של נוספים.

שתי הדוגמאות האלה ממחישות את המהות של פרויקט איסוף שמות הנספים בשואה בשטחים שכבוש הנאצים בברית המועצות לשעבר: למצוא כל עד פוטנציאלי – בעיר גדולה או בכפר נידח – ולאסוף כל פיסת זיכרון כדי להביא את שמות הקרבנות למשמרת

יד ושם מציין 70 שנה לפלישת גרמניה הנאצית לברית המועצות

הסכמים ארכיוניים חדשים עם מזרח אירופה

מאשה יונין

■ ב-22 בפברואר נערך טקס חתימת ההסכם לשיתוף פעולה בין אגף הארכיונים ביד ושם לבין ארכיון ה-SBU (הקה-גה-בה לשעבר) של אוקראינה. ההסכם מתיר ליד ושם לצלם את המסמכים בארכיון ה-SBU ומאפשר חילופי מידע בין שני המוסדות. לחתימת ההסכם הגיע לארץ מנהל ארכיון ה-SBU ד"ר סרגיי קוקין. "החומר שאנו מקווים לקבל עניינו בעיקר משפטים נגד משתפי פעולה שפעלו באוקראינה ובמדינות אירופה בזמן המלחמה", הסביר מנהל אגף הארכיונים ביד ושם ד"ר חיים גרטנר. "במשפטים אלו נמצא תיעוד רב ומפורט על רצח יהודים, על אתרי רצח, על מחנות השמדה ועל מחנות ריכוז בשטחי ברית

■ מנהל ארכיון ה-SBU של אוקראינה ד"ר סרגיי קוקין (משמאל) ויושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו מחליפים את ההסכם לשיתוף פעולה.

המועצות ואירופה, רשימות של משתפי הפעולה וגם שמות של קרבנות רבים. בעזרת התיעוד הזה נוכל למלא הרבה 'חורים' בידע שלנו על תולדות השואה באוקראינה".

זמן מה לפני כן, בדצמבר 2010, נחתם הסכם אחר לשיתוף פעולה עם הארכיון ההיסטורי הממלכתי של לטוויה ששוכן בריגה, בירת לטוויה. זה הארכיון העשיר ביותר במסמכים מברית המועצות לשעבר, ובו לא פחות ממיליון עמודים של מסמכים שקשורים לתולדות קהילת יהודי לטוויה משנות ה-30 ועד 1945. תיעוד זה גם מלמד על התרבות והחינוך של היהודים ערב המלחמה וגם על רדיפות היהודים בתקופת הכיבוש – יהודים אסירי גטו ובתי סוהר, הוראות וחוקים אנטי-יהודיים ועוד. ההסכם מתיר ליד ושם לצלם מסמכים רבים שמתעדים את חייהם של יהודים שהתגוררו בלטוויה לפני פרוץ המלחמה.

בהסכמים הארכיוניים החדשים תמכו קרן ג'נסיס והקרן היהודית-אירופית.

הכנת היא ראש מדור רכש ארכיוני בחבר העמים ובארצות הבלטיות, אגף הארכיונים.

אינטרנט למידע על אתרי הרצח שהועלו לרשת במסלול המחקרי המורחב.

בשלב הראשון נסרק מתוך מסד הנתונים של יד ושם מידע מתאים על כל 19 המחוזות של אוקראינה (לרבות השטחים הפולניים שסופחו). מעיבוד הנתונים התברר כי באוקראינה, מריכוזי היהודים הגדולים ביותר במזרח אירופה, היו 1,229 אתרי רצח של יהודים. הנתונים מלמדים כי במחוזות גליציה המזרחית נמצא המספר הגדול ביותר של אתרי רצח, למשל: במחוז טרנופול נמצאו 183 אתרי רצח, במחוז סטניסלבוב נמצאו 105, ובמחוז ווהלין נמצאו 172. לעומתם במחוז חרסון נמנו שבעה אתרי רצח.

"נתונים אלו הם בגדר חידוש שכן עד כה הופצו השערות לא בדקות בדבר אומדן אתרי הרצח ומספר הקרבנות היהודים באוקראינה", מוסיפה פרייס. "עם זאת המדריך המקוון הוא אך שלב מקדים למחקר מעמיק ולהשוואה מדוקדקת יותר בין המקורות השונים, בעיקר בנושא של מספר הקרבנות. נוסף על כך מתברר כי במסמכים הרבים שנאספו במשך השנים ושימשו מקור להכנת המדריך נפקד מקומם של מאות כפרים ויישובים קטנים שהתגוררו בהם משפחה יהודית אחת או שתיים שהושמדו כליל. כך לדוגמה בכפר קוריטיצי שבמחוז ז'יטומיר, כפר אחד מני רבים, נרצחו כל ששת תושביו היהודים. הכפר אינו נזכר במסמכים, ורק בזכות עבודת השדה שעושה מטעם יד ושם ההיסטוריון האוקראיני מיכאל טיאגלי הוא יוכר בפעם הראשונה אתר רצח". בשלב הבא של המדריך המקוון יטופלו המדינות בלרוס ולטוויה.

המרכז החדש לחקר השואה בשטחי ברית המועצות הכבושים מתקיים בסיוע קרן ג'נסיס והקרן היהודית-אירופית. יום העיון נערך בסיוע, וכן בסיוע קרן גוטווייט.

על פי הערכות של היסטוריונים שונים, בשטחי ברית המועצות (בגבולות 1939) נרצחו עד 2.5 עד 2.7 מיליון יהודים. בתקופה הסובייטית לא זכה נושא השואה להתייחסות כלשהי; כמעט ולא היו מחקר, תיעוד והנצחה. למעשה המסמכים המתעדים את שואת יהודי ברית המועצות אבדו. יד ושם החליט שלא לוותר. החיפוש אחרי השמות האבודים כבר הוכיח שתוקף הזיכרון אינו פג.

לפני חמש שנים יזם יד ושם פרויקט לאיסוף שמות הנספים בשואה בשטחי ברית המועצות בשיתוף ארגונים יהודיים מקומיים וישראליים. הפרויקט יצא לפועל בזכות תרומתם הנדיבה של דנה ויוסי הולנדר.

הכותב הוא מנהל פרויקט איסוף שמות הנספים בשואה בשטחים שכבוש הנאצים בברית המועצות לשעבר.

ולעודד עבודה משותפת עם חוקרים בין-לאומיים. לפיכך המרכז מעניק מלגות והזדמנויות לחוקרים צעירים מברית המועצות, מהארצות הבלטיות, מארצות הברית ומאירופה לבוא ליד ושם ולהשתמש בארכיוניו ובאוספיו העשירים כדי להתקדם במחקריהם.

בתחילת אפריל 2011 הושלם השלב הראשון בהקמת

מסד ביבליוגרפי – מאגר של ספרים ומאמרים בנושא תולדות העם היהודי בשטחי ברית המועצות. מטרתו של המסד היא להביא לחוקרים ולמתעניינים מידע מפורט ועדכני על הכותרים העוסקים בחקר תקופת השואה בשטחי ברית המועצות לשעבר. לשם כך נעשה חיפוש נרחב ויסודי במאגרים חיצוניים שונים. היום יש במסד יותר מ-3,300 כותרים (מהם 700 מאמרים חדשים), והמסד יעודכן בפרקי זמן קצובים.

■ ביום העיון הוצג לנוכחים עדכון על פרויקט המחקר המקוון "הסיפור שלא סופר – אתרי רצח במזרח אירופה". ד"ר לאה פרייס ושלומית שולחני מהמכון הבין-לאומי לחקר השואה הציגו את מצב המחקר: "מאז שהתחלנו את הפרויקט, ערכנו מחקר מעמיק על יותר מ-250 אתרי רצח ברחבי ברית המועצות לשעבר. המחקר מבוסס על תיעוד רחב ורלוונטי לכל אחד מהמקומות", מסבירה פרייס. "השנה הוספנו מסלול נוסף על המסלול המחקרי – מדריך מקוון שהוא בעצם תת-אתר מקביל שמתעדכן ברשת באופן שוטף ונועד לפרוס תמונה כללית על היקף אתרי הרצח ועל אירועי הרצח בכל אחת ממדינות ברית המועצות לשעבר".

במדריך המקוון מובאים התאריך של מעשי הרצח, מקומם, מספר הקרבנות, היישוב שממנו באו הנרצחים, זהות הרוצחים ושיטות הרצח. מנתונים אלו אפשר לפתח את המחקר ההיסטורי על אתרי הרצח. ואכן במקרים מסוימים משובצים במדריך המקוון קישורי

עיש, בית שמש, נצרת עילית וכרמיאל – תשאלו העדים נעשה "מדלת לדלת" בהוסטלים, בשכונות ובבתים משותפים. מתנדבים באשדוד, ירושלים, וחיפה בישראל, ובקייב, לבוב ואוזגורוד באוקראינה מכינים רשימות של הנרצחים על פי ספרי זיכרונות ממלכתיים ואישיים.

מאז נחנך הפרויקט לפני חמש שנים, אסף צוות הפרויקט כ-300,000 שמות קרבנות, נוסף על השמות שנאספו מארכיון יד ושם ועשרות אלפים רבים של שמות שנשלחו היישר להיכל השמות בעקבות הגברת מאמצי איסוף השמות ברחבי העולם מ-2004 עם העלאת המאגר המרכזי של שמות קרבנות השואה לאתר של יד ושם.

חבויים בתוך אסם

מצילים אוסטרים אותרו והוכרו על אומץ לבם בזמן המלחמה

אירנה שטיינפלד

■ יוזפה פוש, 1947

■ **במרץ 1945 נלקחו אלפי יהודים ששולחו מהונגריה לאוסטריה בצעדת מוות למחנה מאוטהאוזן. יוסף שניידר, שהיה בשיירה התשושה והמורעבת, ניסה בשאירת כוחותיו לצעוד תחת איומם המתמיד של השומרים אשר ירו בכל מי שהשתרך מאחור. כשהבינו שניידר וארבעה מחבריו שמצבם חסר סיכוי, החליטו לברוח מהטור. הם הצליחו לחמוק אל יער סמוך. באופק נראה בית, והם החליטו לבקש עזרה. בחווה זו הסתתרו חמשת היהודים הנרדפים עד השחרור. בקיץ 2010 הובא סיפור הצלתו של יוסף שניידר לידיעת יד ושם בביקור של אחיינו ד"ר ג'ואל גיידרמן, אז סגן יושב ראש מועצת מוזאון השואה בווישינגטון. חיפוש בארכיוני יד ושם העלה עדות שמסר שניידר בשנת 1996 ומידע נוסף על אודותיו. בתו העבירה למחלקת חסידי אומות העולם זיכרונות שכתב אביה, ובהם תיאר את הגעתו לחווה, את תקופת המסתור באסם ואת הטיפול המסור של משפחת האיכרים במסתתרים. "כולנו היינו חולים, והיה לנו חום מעת לעת, אך גברת פורשה טיפלה בנו במסירות. לפעמים, בערבים, היינו מתגנבים לביתה אחד-אחד כדי להתרחץ ולהתנקות מעט. לאחר מכן שבנו לאסם לצפות ולחכות. מדי יום היא הייתה מגיעה אלינו לאסם ומצליחה לשפר מעט את מצב רוחנו כשהייתה מעדכנת אותנו על הנעשה בחזית".**

ניסיונות ראשוניים לאתר את המצילים, לרבות ניסיון להתקשר לכל בעלי שם המשפחה פורשה באוסטריה, העלו חרס. לכן פנתה מחלקת חסידי אומות העולם לשגריר אוסטריה בישראל, והוא ביקש מהרשות המקומית באוסטריה לבדוק את רשימות

■ תמונת הנישואין של יוסף ואניטה שניידר, מוקדשת "באהבה" ליוזפה פוש

התושבים שבתחומה. שבועות ספורים לאחר מכן התקבלה תשובה: משפחה ששמה שונה במקצת – פוש, לא פורשה – מתגוררת בכפר קטן ששמו גשמייר ולא גשמיאה. על פי הנהלים המקובלים נשאל אנטון פוש אם יש ברשותו תצלומים או מכתבים מן

אנטון פוש נשאל אם יש ברשותו תצלומים או מכתבים מן התקופה. כעבור שלושה שבועות התקבלה מעטפה, ובה תמונה ששלח יוסף שניידר מחתונתו בשנת 1954

התקופה. כעבור שלושה שבועות התקבלה מעטפה, ובה תמונה ששלח יוסף שניידר מחתונתו בשנת 1954 עם ההקדשה שהקדיש "באהבה" למציליו, וכן גלויות ששלח אליהם ניצול אחר, מרטין למפרט מארצות הברית. בכך הוכח שהמצילים הם בני משפחת פוש. אנטון, אשר מתגורר עד היום באותה החווה, סיפר שהיה בן תשע בלבד כאשר הגיעו הנמלטים למשק המשפחתי. אמו יוזפה התייעצה עם אביה רופרט כיצד לנהוג בהם ונענתה שחובתה לעזור להם שכן זהו הסיכוי היחיד שלהם לשרוד. יוזפה הזהירה את בנה לבל יספר לאיש על האנשים באסם.

מרגע שאומתה זהותם של המצילים, הוגש התיק לוועדה לציון חסידי אומות העולם, ואכן הוועדה החליטה להעניק את התואר חסידי אומות העולם ליוזפה ורופרט פוש זיכרונם לברכה. המדליות והתעודות יישלחו לשגרירות ישראל באוסטריה לשם עריכת טקס לזכרם של יוזפה פוש ואביה רופרט.

הכותבת היא מנהלת מחלקת חסידי אומות העולם.

מאגר חדש ברוסית של חסידי אומות העולם האוקראינים

היהודית-אירופית. הגולים במאגר יכולים לערוך בו חיפוש על פי שמות המצילים או הניצולים, מקומות ההצלה ונתונים אחרים. נוסף על סיפורי ההצלה, המאגר מציג תצלומים ופרטים נוספים על אותם לא יהודים אשר שמו נפשם בכפם כדי להציל נשים, גברים וילדים יהודים בשואה.

■ **מאגר בשפה הרוסית של סיפוריהם של חסידי אומות העולם מאוקראינה עלה בעת האחרונה לאתר יד ושם.** זהו שלב ראשון בתכנית רב-שנתית שתכליתה לבנות מאגר מידע מקוון ומקיף של כל חסידי אומות העולם. את החלק הרוסי של המאגר – סיפוריהם של חסידי מברית המועצות לשעבר ומהארצות הבלטיות – מממנות קרן ג'נסיס והקרן

תעוזה יהודית בזמן השואה

ניסיונות הצלה משנות המלחמה הראשונות שכמעט ואינם ידועים

ד"ר דוד זילברקלנג

היזמה של אושווינצ'ים ננקטה זמן רב לפני שמישהו יכול להעלות בדעתו כי השמדתם הפיזית של כלל היהודים תהיה לתכנית נאצית, והיא נעשתה בד בבד עם מאמצים אחרים להצלה באמצעות הגירה שנקטו עורכי דין שונים בארצות הברית – הצעה ליישב במדינת אלסקה פליטים יהודים ואחרים שנמלטו כולם מאימת הנאציזם. חוה אשכולי וגמן בוחנת רעיונות הצלה רבים מעין אלו במאמרה "תכנית אלסקה – יזמות יהודיות להצלת פליטים מגרמניה הנאצית". גם יזמות אלו הסתיימו בלא כלום, שכן ללא תמיכה ממשלתית עקרונית ופעילה לרעיונות שהיו מגולמים בהן, לא היה להן שום סיכוי להתממש.

לנגד עינינו מתגלית יזמת הצלה נועזת בעת שהרשויות הגרמניות הביעו נכונות זמנית לשאת ולתת ואפילו לאפשר ליהודים להגר לפלשתינה

כריסטוף קרויצמילר, איגו לוזה ובנו ניצל בוחנים במאמרם אסטרטגיות הישרדות יהודיות כלכליות שנקטו בגרמניה ושעדיין לא נחקרו. הצלחתם של כמה אנשי עסקים יהודיים להמשיך לקיים את פעילותם הכלכלית בצל הרדיפה הנאצית הקשה היא מרשימה, והיא הועילה לקהילה היהודית ככלל, שכן כל עוד עסקים אלו החזיקו מעמד, היה בנמצא גם מקור מימון כלשהו לפעולות רווחה ולהכשרה מקצועית.

שני דברים בולטים בבירור בסיפורים הדרמטיים דלעיל ובניסיונות אחרים להצלתם של יהודים במהלך השואה: הם ביטאו יצירתיות ויזמה יהודית מתמשכת וראויה לציון שנעשו למען הצלתם של יהודים, עוד לפני שחיהם היו נתונים בסכנה ממשית; עם זאת רוב היזמות האלה הסתיימו בלא כלום. התכניות להגירה המונית של יהודים מאזור קטוביץ ותכנית אלסקה לא קרמו עור וגידים מעולם, עסקי היהודים בגרמניה התמוטטו בסופו של דבר, והרוב הגדול של היהודים שהיו אמורים להינצל באמצעות יזמות אלו לא שרד.

הכותב הוא היסטוריון בכיר ביד ושם והעורך הראשי של **יד ושם – קובץ מחקרים**.

הגרמנים פיתחו אז ככל הנראה תכניות אחרות בעבור היהודים כגון יישובם מחדש באי מדגסקר אשר יעבור לשליטת גרמניה, ואילו המחנה הצבאי הפולני לשעבר נועד להיות מחנה ריכוז בעבור אסירים פוליטיים פולניים (ואחר כך למחנה ההשמדה הידוע לשמצה). מחלוקות יהודיות פנימיות, בייחוד בעקבות התערבותו של משה מרין שהיה עתיד להיות ראש המועצה היהודית האזורית, תרמו ככל הנראה לכישלונה של התכנית.

הסיפור הוזכר בפעם הראשונה בזיכרונותיו של הנריק שנקר, הוא בנו של ליאון, ואולם רק בעת האחרונה גילה החוקר הפולני ארתור שינדלר בארכיוני הג'וינט מסמכים התומכים בסיפור. שינדלר מתאר ומנתח את הסיפור המדהים הזה במאמר פרי עטו המתפרסם בגיליון החדש של **יד ושם – קובץ מחקרים** (ל"ט:1).

לנגד עינינו מתגלית יזמת הצלה נועזת בעת שהרשויות הגרמניות הביעו נכונות זמנית לשאת ולתת ואפילו לאפשר ליהודים להגר לארץ ישראל,

מכתב משרדי הג'וינט בפריז למשרדיו בניו יורק בעניין המשא ומתן של ליאון שנקר להגירת היהודים מגליציה עילית המזרחית, 7 במרץ 1940 (ארכיוני הג'וינט, ניו יורק)

זאת על אף חששם, עוד לפני המלחמה, מהקמתה של מדינה יהודית במזרח התיכון. בתקופה היא שאפו הנאצים להרחיק את היהודים מאזורי השליטה שלהם מהר ככל האפשר. בעיני הנאצים ההיפטרות מן היהודים הייתה עניין אידאולוגי; בעבור שנקר היה זה סיכוי בר חלוף להציל יהודים בזמן השואה באמצעות תעוזה יהודית.

יד ושם קובץ מחקרים

■ **"כפי שאתם בוודאי יודעים, באישורם של השלטונות המתאימים הוקם משרד מרכזי להגירה באושוויץ בעבור כל מחוז קטוביץ. המחלקה לענייני הגירה לארצות שמעבר לים והמשרד הארץ-ישראלי שייכים גם הם למשרד הזה [...]. הגיעה העת לפתור סופית את סוגיית ההגירה."**

כך מתחיל דין וחשבון מחדש ינואר 1940 המתאר יזמת הצלה ראויה לציון מאת מנהיג יהודי בימיו הראשונים של הכיבוש הנאצי של פולין. ליאון שנקר, ראש היודנט באושווינצ'ים (אושוויץ), עמד עוד קודם לכן בראש משלחת יהודית מן האזור שיצאה לברלין בסוף חודש נובמבר 1939 כדי לשאת ולתת עם הרשויות הגרמניות – לרבות אדולף אייכמן וחלק ממפקדיו – בנושא ההגירה ההמונית של יהודים מאזור זה, בעיקר לארץ ישראל.

התכנית שהייתה אמורה להידון אז בברלין עסקה בקיבוצם של יהודים מן הקהילות הקטנות שהיו פזורות באזור לתוך העיירה אושווינצ'ים שהיו בה מגורים זמניים פנויים (ככל הנראה במחנה הצבאי לשעבר). את הגירתם של 70,000 יהודים בקירוב, ובהם יהודים מהקהילות הגדולות של בנדן ושל סוסנוביץ, היו אמורים לממן הקהילות המקומיות בסיועם הכספי של יהודי ארצות הברית ובמיוחד של ארגון הג'וינט האמריקני.

הדיונים נמשכו אל תוך האביב של שנת 1940, עד אשר לפתע הפסיקו אותם הרשויות הנאציות.

הרב לאו קיבל את אות לגיון מסדר הכבוד

■ באפריל 2011 העניק נשיא צרפת ניקולא סרקוזי את אות לגיון מסדר הכבוד ליושב ראש מועצת יד ושם הרב ישראל מאיר לאו, אות הוקרה על מפעל חייו הרצופים בעשייה ובהישגים, בעיקר בכל הקשור לקידום הדו-שיח הבין-דתי.

הטקס נערך בארמון האליזה בפריז ביום השנה לציון שחרור מחנה בוכנוולד שאליו גורש הרב לאו בתקופת מלחמת העולם השנייה וממנו שוחרר עם סיומה. "הטרגדיה של השואה צריכה להישאר חרותה במצפוננו כשם שהיא חרותה בלבותינו", אמר נשיא צרפת.

הרב לאו נולד בפולין בשנת 1937, והוא מהיחידים מבני משפחתו ששרדו ממחנות ההשמדה. הוא עלה לישראל בשנת 1945 ושימש הרב הראשי לישראל בשנים 1993-2003. בשנת 2008 מונה ליושב ראש מועצת יד ושם.

לאו סבור כי מאז המלחמה יחסי ישראל-צרפת התפתחו באופן ניכר, וזאת כדי למלא חלל שצרה ההיסטוריה. "בתחילה לא הבנתי מדוע האומה הצרפתית מבקשת להעניק לי כבוד רם כל כך", אמר. "נאמר לי שהאוטוביוגרפיה שלי תורגמה לצרפתית

■ נשיא צרפת ניקולא סרקוזי עונד את אות לגיון מסדר הכבוד לרב ישראל מאיר לאו.

וכי אנשים רבים קראו אותה וביקשו להוקיר אותי על מאמציי להשכין שלום בין הדתות ובין בני האדם". יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו, שזכה אף הוא באות לגיון מסדר הכבוד בשנת 2007, בירך: "אני מתכבד לברך את הרב לאו ולהביע את משאלתי כי ימשיך ללכת מחיל אל חיל, בבריאות ובבטחה, כשלצדו רעייתו ובני ביתו, לאורך ימים טובים".

יד ושם מסייע בתכנון אתר ההנצחה בפונאר

■ יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו היה אורח הכבוד בכינוס בין-לאומי שנערך ב-24 במאי במוזאון היהודי "הגאון מווילנה" בווילנה, בחסות ממשלת ליטא. הכינוס יוחד לדיון ברעיונות ובהצעות לשיקום אתר ההנצחה פונאר, המקום שבו נרצחו עשרות אלפי קרבנות יהודים בידי הנאצים ועוזריהם הליטאים.

■ אבנר שלו (מימין) עם משתתפי הכינוס בנושא אתר ההנצחה בפונאר באתר הרצח, ליטא

באדיבות המוזאון היהודי "הגאון מווילנה"

ראש ממשלת ליטא אנדריוס קוביליוס הזמין את שלו לכינוס כדי להציג את נקודת המבט והניסיון הארגוני הייחודיים של יד ושם בתחום הנצחת השואה והוראת השואה. בסדנאות העבודה ובישיבות שהשתתף בהן, הדגיש שלו את האחריות המוסרית וההיסטורית של ליטא לחשוף ולפרסם את עברה ההיסטורי בתקופת השואה ולהתמודד בעיקר עם כל הקשור להשתתפותם הפעילה של ליטאים רבים בהשמדת האוכלוסייה היהודית בליטא.

בביקור נפגש שלו באופן אישי עם ראש ממשלת ליטא, עם שר התרבות ד"ר ארונאס גלונאס, עם ראשי הקהילה היהודית המקומית ועם הלוחמת הפרטיזנית היהודייה הנודעת פניה ברנטובסקי. בסדנאות העבודה השתתפו, מלבד שלו וראש ממשלת ליטא, גם מנהלי מוזאון אושוויץ-בירקנאו באושווינצ'ים ובשטוטהוף ד"ר פיוטר צ'יווינסקי ופיוטר טרנובסקי והמנהל העמית של מוזאון השואה בווינגטון יאצק נובקובסקי.

אבנר שלו -

"יקיר ירושלים" לשנת 2011

■ בטקס מכובד במוזאון מגדל דוד ביום ירושלים (1 ביוני) קיבל יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו את אות "יקיר ירושלים" על פעילותו הציבורית. את האות מעניק ראש עיריית ירושלים מאז שנת 1967 לאנשים אשר הקרינו מאישיותם על עיר הבירה ושעיקר פעילותם הציבורית הייתה בתוך ירושלים ולמענה.

שלו, יליד ירושלים, שימש ראש לשכתו של הרמטכ"ל דוד אלעזר (דדו) ועבד לצדו בזמן מלחמת יום הכיפורים, היה קצין חינוך ראשי ומפקד חיל החינוך ושימש ראש מנהל התרבות במשרד החינוך, יושב ראש המועצה הציבורית לתרבות ואמנות וחבר הנהלה של מוזאון ישראל בירושלים. שלו יזם את ייסודו של בית הספר לקולנוע על שם סם שפיגל בירושלים ועיגן את פסטיבל ישראל כאירוע ירושלמי.

■ אבנר שלו מקבל את אות "יקיר ירושלים" מראש עיריית ירושלים ניר ברקת.

אבנר שלו מונה לתפקיד יושב ראש הנהלת יד ושם בשנת 1993. בהנהגתו עבר יד ושם מהפך של ממש: הוא יזם תכנית פיתוח רב-שנתית מקיפה שמטרתה להכין את יד ושם להתמודדות עם האתגרים של קיום זיכרון השואה והנחלתו במאה ה-21. בתכנית הפיתוח העמיד שלו את החינוך בראש סדר העדיפויות והקים את בית הספר המרכזי להוראת השואה. במסגרת התכנית גם הוקם מכלול מוזאוני חדש, ובו המוזאון לתולדות השואה אשר שלו היה האוצר הראשי שלו.

"שלו העז להעמיד בלב השיח שלנו את שאלת המשמעות של זיכרון השואה, במדינת ישראל ובעולם, במאה ה-21", כתב ניצול השואה ולשעבר מנכ"ל מוזאון ישראל ד"ר מרטין וייל. "הוא עשה ועושה זאת, לא משולי החברה והתרבות כי אם מלב העשייה והיצירה שלנו. הוא מטיב לנסח ולהשמיע על שאלה קיומית זו מענה עשיר, עמוק וחדשני המבליט את חוויות הפרט בשואה ולאחריה – הנספה, הניצול, המציל – כמנוף להתפתחותו הערכית של בן זמננו".

13 באפריל ■ הענקת אות חסידי אומות העולם לאלנה לאורינביצ'ינה וילדיה ברוניסלובס ופרנס מליטא. את האות והמדליה קיבלה בשמם אלדונה טומקביצ'נה, בתו של ברוניסלובס לאורינביצ'ינה ונכדתה של אלנה. בטקס השתתפו בני משפחתו של ניצול השואה לייבה טץ ז"ל ושגריר ליטא בישראל דריוס דגוטיס.

1 במאי ■ כ-2,600 ניצולי שואה, סגל א' של המדינה והסגל הדיפלומטי, מאות בני נוער, חיילים וקציני צה"ל מילאו את רחבת כיכר גטו ורשה בעצרת הפתיחה הממלכתית לציון יום הזיכרון לשואה ולגבורה. בתמונה: נגני קשת אילון בעצרת

2 במאי ■ שר החינוך גדעון סער בעצרת תנועות הנוער בסיום יום הזיכרון לשואה ולגבורה בבקעת הקהילות

11 במאי ■ טקס ממלכתי לציון יום הניצחון על גרמניה הנאצית ברחבת אנדרטת הלוחמים והפרטיזנים היהודים בהשתתפות שר הביטחון אהוד ברק והשרה לקליטת עלייה סופה לנדבר

12 במאי ■ שני רימונים לספר תורה שנשדדו לביל הבדולח נמסרו למשמרת ביד ושם על ידי המשפחות סימקוביץ ובילור, צאצאי התורמים המקוריים יעקב וברטה ויינשנק. הרימונים נתרמו בתחילת המאה ה-20 לבית הכנסת בנורמברג שבגרמניה ונגזלו

בפרעות ליל הבדולח. בשנות ה-90 גילה אותם מומחה יודאיקה.

13 במאי ■ כינוס עולמי של נציגי קהילות בסרביה ואזכרה ליהודי בסרביה שנרצחו בשואה בהשתתפות כ-200 ניצולי שואה יוצאי בסרביה ובמעמד נשיא האיגוד העולמי של יהודי בסרביה ד"ר דני קורן, יושב ראש הארגון המאוחד של יוצאי רומניה מיכה חריש, מנכ"ל התאחדות יוצאי מולדובה בישראל ארקדי ברובר, שגריר ישראל במולדובה אורן דוד וממלא מקום שגריר מולדובה בישראל אנטולי ונגלי

23 במאי ■ הענקת אות חסידי אומות העולם לבני הזוג יקובוס ויוהאנה וויטה מהולנד. בתמונה, מימין לשמאל: שגריר הולנד בישראל מכאיל דן-הונד, ניצול השואה רוברט קלפוס, בנם של המצילים קייס וויטה שקיבל בשמם את האות והמדליה ומנכ"ל יד ושם נתן איתן

24 במאי ■ אירוע מרגש לרגל ההוצאה לאור של הספר "גן החיים" שנכתב על פי יומנה של חסידת אומות העולם אנטונינה ז'בינסקי, בהוצאת עם עובד. האירוע התקיים בספרי ברמת גן ביזמתו של ישראל גל ובהשתתפות מנהלת מחלקת חסידי אומות העולם אירנה שטיינפלד ובתה של החסידה תרזה ז'בינסקי.

2 ביוני ■ הענקת אות חסידי אומות העולם לאנטנס בבונס, אחותו אונה קורסקינה ובעלה אנטנס קורסקס מליטא. את האות והמדליה קיבלה בשמם ידוויגה קורסקינה, כלתם של בני הזוג אנטנס ואונה קורסקס.

14 ביוני ■ אספה כללית של ארגון עלומים והרצאה בנושא "תולדות יהודי סלונקי" מפי ד"ר שמחה אפשטיין לזכרו של ז"אק סטרומזה שניצל מאושוויץ בזכות כישרון הנגינה שלו בכינור

21 ביוני ■ ערב התייחדות עם הקהילות הספרדיות של ארצות הבלקן בהשתתפות (מימין לשמאל) יושב ראש העמותה הארצית למורשת יהודי רודוס מריו סוריאנו, סגן יושב ראש מרכז הארגונים של ניצולי השואה בישראל אלכס אורלי, יושב ראש ארגון ניצולי מחנות ההשמדה יוצאי יוון בישראל משה העליון, יושב ראש מועצת יד ושם הרב ישראל

מאיר לאו, יושב ראש עמותת דור ההמשך של יהודי מקדוניה משה טסטה, יושב ראש התאחדות עולי יוגוסלביה לשעבר משה בן שחר וסגן יושב ראש הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו משה שאול

23 ביוני ■ הענקת אות חסיד אומות העולם לד"ר מנואל אנטוניו מוניוס בוררו ז"ל מאקוודור. את האות והמדליה קיבל בשמו בנו, לנרט בלקה. הטקס נערך בנכחות שגריר אקוודור בישראל ראול רמירז, שגרירת שוודיה בישראל אלינור המרסקילד, ניצולת השואה בטי מאייר לבית אייכנהויזר, בני משפחות החסיד והניצולה וחברים. ד"ר בוררו הוא האדם הראשון מאקוודור שמוכר חסיד אומות העולם.

26 ביוני ■ הקרנה של הסרט "הטיסה האחרונה של פטר גינז" (אוניברסיטת וייק פורסט בארצות הברית) המספר את סיפורו של הנער ברוך הכישרונות שכתב עשרות סיפורים ושני יומנים, צייר מאות ציורים ורישומים וערך כתב עת מחתרתי לנוער בגטו טרזין. ב-1944, בהיותו בן 16, נרצח גינז באושוויץ. הסרט מבוסס על אוסף האמנות של יד ושם, ובו העיזבון של פטר שתרם ליד ושם בתחילת שנות ה-50 אביו אוטו. בשנת 2003, בשיגורה של מעבורת החלל "קולומביה", לקח עמו האסטרונאוט הישראלי הראשון אילן רמון, בן לניצולי אושוויץ, את הרישום נוף ירח שיצר גינז ב-1942.

באירוע השתתפו מאות אנשים, ובהם יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו, שר התרבות של הרפובליקה הצ'כית ייז' בסר, שגריר צ'כיה בישראל טומאש פויאר, המשנה לדיקן באוניברסיטת וייק פורסט פרופ' רנדל רוגן, אחותו של פטר גינז האמנית חוה פרסבורגר (בתמונה), יושב ראש התאחדות יוצאי צ'כוסלובקיה בישראל נתן שטיינר וסגנית מנהלת אגף המוזאונים ביד ושם יהודית שן-דר.

עוד אירועים התקיימו בשיתוף ארגוני ניצולים ודורות ההמשך: ארגון יוצאי רוקיטנה והסביבה בישראל, ארגון יוצאי זמושץ', ארגון יוצאי ורשה, ארגון יוצאי וולודאבה-סוביבור והסביבה, איגוד יוצאי רוסיה הקרפטית בישראל והארגון העולמי של יהודים יוצאי זאקרפט-טרנסקרפטיה, ארגון יוצאי ז'ולקוב ומוסטי וילקי וארגון יוצאי דורוהי והסביבה והתאחדות יוצאי רומניה בישראל.

ניצולה אוחדה עם המשפחה "שהעניקה לה חיים" ד"ר שרה קדוש

בתחילת שנות ה-90 השתתפה רינה בסדנה שערך ד"ר יעקוב לזוביק, אז מנהל אגף הארכיונים של יד ושם. לזוביק הסביר שכאשר מחפשים שם, יש לבדוק את כל הגרסאות האפשריות של השם. הדוגמה שנתן הייתה השם יצחק – השם המקביל לו בפולנית הוא איגנק. רינה הזדקפה. במשך שנים חיפשה את אביה, יצחק ליכטנשטיין, ללא הצלחה. עכשיו חיפשה את שמו הפולני איגנק, ואז גילתה שפע של מסמכים. בעזרת אנשי הצוות של יד ושם גילתה רינה שאביה נשלח לבוכנוולד בינואר 1945 עם הרב ישראל מאיר לאו ואחיו נפתלי לאו-לביא. עוד היא מצאה מסמכים המעידים שהייתה בברגן-בלזן ובשוודיה.

שאלות רבות על שנות חייה הראשונות של רינה עדיין לא נענו. היא כמחה לדון בהן עם זיגמונד פיליפסטאל, "האח" שאתו נסעה לארצות הברית, אך לא היה לה שום קשר אתו מאז שנות ה-50 הראשונות, ולא היה לה מושג היכן הוא חי. בעזרת כותבת המאמר איתרה רינה את משפחתו שחיה כיום בפלורידה. זיגמונד פיליפסטאל הלך לעולמו, אך אשתו מרשה שרינה פגשה כשהייתה מרשה חברתו של זיגמונד התרגשה מאוד כשרינה התקשרה אליה, והיא שלחה לה תמונות של רינה בשוודיה. בתה של מרשה, ננסי שוורץ, שמחה גם היא על האיחוד המחודש עם "דודתה" האבודה. באפריל 2011 הגיעו מרשה וננסי לישראל למפגש מרגש עם רינה. בביקור העניקה רינה למשפחת פיליפסטאל תעודה, ובה כתבה הקדשה: "לזכרה האהוב של אנה – אף שלא ילדה אותה, היא העניקה לי חיים".

הכותבת היא חוקרת לשעבר במכון הבין-לאומי לחקר השואה.

■ משמאל לימין: רינה קווינט, מרשה פיליפסטאל וננסי שוורץ מתאחדות בירושלים, אפריל 2011.

היה יכול לסייע לרינה, ושוב היא נותרה לבדה אך האמינה ש"אימא" אחרת תבוא לטפל בה.

רינה צדקה. בני דודיה של אנה שאלו את חבריהם חשוכי הילדים מברוקלין, בני הזוג גלובס, אם יוכלו לטפל בילדה היתומה במשך שבת אחת, עד שימצאו לה פתרון אחר. בני הזוג גלובס הסכימו, התאהבו בילדה הקטנה, ושבת אחת נהפכה לחיים שלמים. בשנת 1947 הם אימצו את פריידיזיה-פאני ושינו את שמה לרינה. הם גידלו אותה בחום, וכשגדלה נישאה לרבי עמנואל קווינט, נהייתה מורה והקימה משפחה. מכיוון שהייתה שקועה בחיי היום-יום שלה, רק לעתים נדירות דיברה על ילדותה הטראומטית.

בשנת 1984 השתקעו רינה ועמנואל בירושלים. רינה הייתה למדריכה ומרצה מבוקשת ביד ושם והחלה לפקוד את הארכיונים לעתים קרובות בחיפוש אחר רישומים שלה ושל בני משפחתה. בשנת 1989 היא הצטרפה למסע לפולין שערך עובדי יד ושם בפולין, שם מצאה סוף-סוף את תעודת הלידה שלה ואת תעודת הנישואים של הוריה ואפילו ביקרה בדירת הוריה בפיוטרקוב. מאוחר יותר שלח לה חוקר את תעודות הלידה של אחיה. אך עדיין לא ידעה מה עלה בגורלו של אביה.

חדש ב- www.yadvashem.org דנה פורת

"כאן יסופרו תולדותיהם" – קהילת בלץ

■ בין שתי מלחמות העולם הייתה קהילת בלץ ברומניה (כיום במולדובה) קהילה תוססת – מסחר, תעשייה ותרבות, ציונות ויידיש, מפלגות ותנועות נוער. בספטמבר 1941 גורשו אחרוני יהודי בלץ, כ-2,800 נפש, למחנה מרקולשטי, והקהילה היהודית חדלה מלהתקיים.

הכותבת היא מנהלת מחלקת האינטרנט.

סיפורה של קהילת בלץ התווסף לסיפורן של הקהילות שהונצחו באתר יד ושם בפרויקט הנצחת הקהילות "כאן יסופרו תולדותיהם". הפרויקט מציג את מרקם החיים העשיר שהתקיים בקהילות ערב המלחמה, את חורבן בשואה ואת מאמצי ההנצחה של הניצולים אחרי השואה. פרויקט זה נעשה בסיוע ועידת התביעות.

"מרדיפות לרצח המוני": תת-אתר לציון 70 שנה למבצע ברברוסה

■ נחנך תת-אתר חדש לציון תחילת מבצע ברברוסה, ובו קטעים תיעודיים וקטעי וידאו נדירים מאתרי הרצח שהוכנו עם המכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם. בתת-האתר קישורים ומשאבים אחרים, לרבות חפצים, מסמכים, מפות ותצלומים הקשורים לנושא,

מבקרים ביד ושם: אפריל-יוני 2011

■ בחודשים אפריל, מאי ויוני 2011 ערך יד ושם כ-200 סיורים מודרכים ליותר מ-2,500 מבקרים רשמיים מישראל ומהעולם. במבקרים היו ראשי ממשלות, שרים, שגרירים, מושלים, ראשי ערים ואנשי תקשורת. להלן מבחר קטן מן המבקרים המכובדים הרבים שביקרו ביד ושם בחודשים אלו.

■ **נשיא הפרלמנט האירופי ז'י בוצק** ביקר ביד ושם ב-14 ביוני בפעם הראשונה מאז נכנס לתפקידו בשנת 2009.

■ ב-16 במאי סייר **שר החוץ של האיים המלדיביים אחמד נסים** ביד ושם וביקר במוזאון לאמנות השואה.

■ ב-6 באפריל הגיעה **מנהלת ועדת ההקצבות של ועידת התביעות מרים ויינר** לביקור ביד ושם. בסיורה בארכיון הוצג לפניה פרויקט השמות של יד ושם, ובבית הספר המרכזי להוראת השואה הוצגו לפניה פרויקטים שוועידת התביעות תומכת בהם – סמינרים להכשרת מורים מהארץ ומחו"ל, ימי עיון לתלמידים ולחיילים ופיתוח חומרי למידה.

■ ב-4 במאי סייר **ראש ממשלת בריטניה לשעבר והשליח המיוחד של הקוורטט למזרח התיכון טוני בלייר** (במרכז) במוזאון לתולדות השואה בהדרכתם של יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו (משמאל) ומנהל הספריות ביד ושם ד"ר רוברט רוזט (מימין). בתום הסיור רשם בלייר בספר המבקרים: "קשה לי להביע במילים את משמעות הדברים בעיניי ואת עצמת הרגשות שאני חש. בעבורי זהו אתר הנצחה [...] אבל המקום הזה הוא גם תמרור אזהרה, אזהרה מפני הרשעות שהאדם מסוגל לה".

■ ב-4 באפריל סייר **שר החוץ של ארגנטינה הקטור טימרמן** ביד ושם וביקר בהיכל השמות.

■ ב-21 ביוני ביקר **שר החוץ של מולדובה יורי לאנצ'ה** (במרכז) ביד ושם וסייר במוזאון לתולדות השואה, בהדרכתו של מנהל היכל השמות אלכס אברהם (משמאל).

■ **הוד מעלתו הנסיך מאסטוריאס פליפה מבורבון וגרסיה והוד מעלתה הנסיכה מאסטוריאס לטיסיה אורטיס רוקאסולאנו מספרד** ביקרו ביד ושם ב-11 באפריל. לאחר סיור במוזאון השתתפו הנסיך והנסיכה (משמאל) בטקס התייחדות עם זכר הנספים באוהל יזכור, עם יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו (מימין).

■ **שר החוץ של צרפת אלן ז'ופה** (משמאל) סייר ב-2 ביוני במוזאון לתולדות השואה בהדרכתה של מנהלת מחלקת חסידי אומות העולם אירנה שטיינפלד (מימין). ז'ופה רשם בספר המבקרים בתום ביקורו: "ההבנה מתחלפת בעצב ובבושה, ובשל העצב והבושה נבנו הקירות הללו להנצחת אותם מיליוני פנים ושמות. האנדרטה הזאת מוקפת בחיים ובתקווה".

■ **שר החוץ של אורוגוואי לואיס לאונרדו אלמגרו למס** סייר ב-19 במאי במוזאון לתולדות השואה.

ידידים ברחבי העולם

ישראל

■ בחודש מרץ ביקרו ביד ושם נאמני הקרן המשפחתית על שם גוטוירט התומכת בנדיבותה בעבודת המחקר של המכון הבין-לאומי לחקר השואה של יד ושם. נאמני הקרן נפגשו עם יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו וסיירו בארכיון בהדרכת מנהל אגף הארכיונים ד"ר חיים גרטנר. הנאמנים גם ביקרו בתערוכה "סגולות של זיכרון" בהדרכתה של יהודית שן-דור, סגנית מנהלת אגף המוזאונים ואוצרת התערוכה.

■ יד ושם מבקש להוקיר תודה לדורי היללי, מנכ"ל גרופר קניות חברתיות בע"מ, על יזמתו המבורכת לקיים קמפיין לגיוס תרומות באתרים המקוונים "גרופר" ו"גרופון" ביום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"א. קמפיין הגיוס נערך ללא עלות ובהתנדבות מלאה ונועד לתמיכה בעשייה של יד ושם למען הנצחת זיכרון השואה והנחלתו לדורות הבאים.

ארצות הברית

■ ב-22 ביוני נערך ביד ושם טקס לכבוד ברנדה ווייל מנדל, בעלה לואיס פרוק ודודתה ארנה ווייל לייזר שתרמו את מפרסת הדגלים לזכר משפחתן של ברנדה מנדל וארנה לייזר – אברהם, בלומה וארנו מנדל שנרצחו בשואה – ולכבוד הוריה של ברנדה מנדל יוליוס וטוני מנדל וסביה תיו והילדה ווייל שניצלו. בטקס השתתפו בני משפחה והרבה חברים שביקרו בארץ במשלחת מקהילת בת אל שבבלטמור בארצות הברית. בתמונה, מימין לשמאל: מנהל האגף לקשרי חוץ שטיה בן יהודה, ברנדה ווייל מנדל ולואיס פרוק

■ יותר מ-300 איש השתתפו באירוע ההוקרה השנתי של האגודה האמריקנית למען יד ושם ב-24 במאי במלון פייר בניו יורק, בסימן 30 שנות פעילות ענפה. השנה, יותר מבעבר, בלטה מעורבותם של בני הדור השלישי בהכנות לאירוע, ביטוי למחויבותם לשאת הלאה את לפיד הזיכרון. האגודה האמריקנית העניקה שלושה פרסי הוקרה לשלושה דורות של נשים יוצאות דופן בנות משפחה אחת: לואיז פנטיר, אליזה פנטיר-פינס וניקול פינס-ליברמן. בראש האירוע עמדו רלה פלדמן, נאנסי פנטיר ובטי פנטיר שוורץ. בתמונה, מימין לשמאל: אלן פינס, רלה פלדמן, אליזה פנטיר-פינס, לואיז פנטיר, ניקול פינס-ליברמן, שרון הלפרן ויושב ראש האגודה אלי זבורובסקי

■ התורם ליד ושם יונה גולדריץ', בתו מלינדה ובת דודתו פנינה ספיר סיירו במוזאון לתולדות השואה בביקורם האחרון בישראל.

■ יד ושם מביע את צערו על מותו של התורם עתיר הזכויות וניצול השואה ד"ר פליקס זנדמן ז"ל אשר עם אשתו האהובה רותה תרם את כיכר המשפחה מחויבותו של פליקס להנצחת זיכרון השואה

ומסירתו לעם היהודי ולמדינת ישראל הותירו מורשת מפוארת לדורות הבאים. יד ושם מבקש למסור את תנחומיו העמוקים לאשתו רותה ולילדיהם גיזל, אריאל ומרק. תהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

■ לורנס גודמן נפגש עם מנהלת אגף המוזאונים יהודית ענבר בביקורו האחרון ביד ושם.

■ התורמים ליד ושם רוברט ואיליין באום ביקרו ביד ושם וסיירו בשתי תערוכות: "סגולות של זיכרון: 65 שנות יצירה של ניצולי שואה" ו"עמדי ניצבים כאן שישה מיליון קטגורים" העוסקת במשפט אייכמן.

הדסק הנוצרי

■ במאי 2011 ביקרה משלחת בין-לאומית של מנהלים בכירים מהשגרירות הנוצרית הבין-לאומית בירושלים (ICEJ) ביד ושם. בביקור נערך טקס הוקרה לרגל התרומה האחרונה שהתקבלה מהסניף הנוצרי של ICEJ. מימין לשמאל: מנכ"ל ICEJ בנוווגיה **לייף וולרופ**, מנהל האגף לקשרי חוץ **שעיה בן יהודה** ומנהלת **הדסק הנוצרי ביד ושם ד"ר סוזנה קוקונ**

■ במאי נערך טקס הוקרה לרגל קבלת תרומות מ-ICEJ בקנדה ומארגון דרך פרינס. מימין לשמאל: מנהל האגף לקשרי חוץ **שעיה בן יהודה**, מנכ"לית ICEJ בקנדה **דונה הולברוק** ומנהלת **הדסק הנוצרי ביד ושם ד"ר סוזנה קוקונ**

■ במרץ קיבל יד ושם את הפרס הדו-שנתי הראשון על שם **קארה כריסטיאנסן** באוסלו שבנוווגיה. את הפרס ייסדו במשותף ICEJ בקנדה ומשפחתה של שרת האנגרייה של נוווגיה לשעבר וחברת ועדת פרס נובל קארה כריסטיאנסן. את הפרס העניקה למנהלת **הדסק הנוצרי ביד ושם ד"ר סוזנה קוקונ** יושב ראש ועדת הפרס **ביירטה איסטבו**.

בלגיה ושווייץ

■ ניצול השואה ז'ק גראוברט, בלוויית בתו איווט גראוברט-בלייברג, נשיאת **אגודת ידידי יד ושם בבלגיה**, נסע לירושלים במאי 2011 להשתתף בטקס הוקרה, אבל כשהגיע גילה שטקס ההוקרה נערך לכבודו. נשיא קרן גבריאל תמן מז'נווה וחברו של גראוברט גבריאל תמן חנך גינה בבית הספר המרכזי להוראת השואה ביד ושם על שמו של גראוברט, "מופת לרוח היהודית". תמן ביקר בקיץ האחרון ביד ושם עם בני חמישה דורות ממשפחתו כדי להגביר את מודעותם לנושא השואה ולמאמציו של גראוברט למען זיכרון השואה ובתחום ההיסטוריה של היהדות.

בתמונה, מימין לשמאל: מנהלת דסק צרפת, בנלוקס ואיטליה **מירי גרוס**, יושב ראש הנהלת יד ושם **אבנר שלו**, **גבריאל תמן**, **איווט גראוברט-בלייברג**, **ז'ק גראוברט**, **דורותי קורזיץ**, מנהל האגף לקשרי חוץ **שעיה בן יהודה** ו**דאסיה פריור**

קנדה

■ משלחת מטעם ראש ממשלת קנדה מסניף המגבית היהודית המאוחדת (UIA) בטורונטו ביקרה במוזאון לתולדות השואה ובארכיוני יד ושם. מנהל האגף לקשרי חוץ **שעיה בן יהודה** הציג לפני המשלחת את העבודה הנעשית בארכיונים ואת אחד הפרויקטים. המשלחת סיירה גם בתערוכה "עמדי ניצבים כאן שישה מיליון קטגורים" לציון מלאות 50 שנה למשפט אייכמן, בהדרכת סגנית מנהלת המוזאון והאוצרת הבכירה לאמנות יהודית **שן-דר**.

■ **משה גוולב**, ניצול שואה מפולין, הצטרף לא מכבר למעגל המשפחות של יד ושם עם בני משפחתו. בביקורו ביד ושם נפגש בנו של משה **גיי גוולב** (משמאל) עם מנהל האגף לקשרי חוץ **שעיה בן יהודה** (מימין), והשניים סיירו סיום "מאחורי הקלעים" בארכיוני יד ושם.

■ בסיורו ביד ושם עיין **יונתן אהרון** (משמאל) במסמכים מארכיוני יד ושם עם סגנית המנהל של האגף לקשרי חוץ **שרי גרניצה**.

בריטניה

■ יושב ראש מועצת יד ושם הרב **ישראל מאיר לאו** והרב הראשי של אנגליה **לורד סאקס** היו אורחי הכבוד בארוחה של **אגודת ידידי יד ושם באנגליה** בחודש יוני בבית העירייה המפואר בלונדון. מטרת האירוע הייתה גיוס כספים כדי להביא מחנכים של תלמידים יהודים ליד ושם בירושלים להשתתף בסמינרים בנושא הוראת השואה מהזווית היהודית. יותר מ-200 אורחים הגיעו לאירוע, לרבות תלמידים ומורים שהיו בסמינר בתחילת השנה.

ידידים ברחבי העולם

גרמניה

■ בראשית אפריל הגיעו נציגים מקבוצת התקשורת הגרמנית אקסל שפרינגר, שערכה את כינוס המנהלים שלה לשנת 2011 בישראל, לביקור מיוחד ביד ושם. משלחת של מנהלים בכירים מן הארגון העבירה לאגף הארכיונים תצלומים משחרור מחנה בוכנוולד. בשנת 2009 העביר **קאי דייקמן**, העורך הראשי של העיתון הגרמני "בילד" מקבוצת אקסל שפרינגר, לראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו סרטונים של מחנה אושוויץ-בירקנאו למשמרת ביד ושם. מימין לשמאל: יושב ראש הנהלת יד ושם **אבנר שלו**, חברת הוועד המנהל של אקסל שפרינגר **פריידה שפרינגר**, קאי דייקמן ויושב הראש והמנכ"ל של אקסל שפרינגר **ד"ר מתיאס דופנר**

אמריקה הלטינית

■ מנהלת דסק איברו-אמריקה, ספרד ופורטוגל **פרלה חזן** (מימין) נעזרה במחנכים ממקסיקו, מספרד, מפורטוגל ומונוצואלה בארגון סמינר מוצלח בבית הספר המרכזי להוראת השואה ביד ושם.

ספרד

■ לביקורם של **ג'ואל וליאון קנר** (במרכז) ביד ושם הצטרפו מנהלת דסק איברו-אמריקה, ספרד ופורטוגל **פרלה חזן** ומנהל האגף לקשרי חוץ **שעיה בן יהודה**.

■ בני משפחתם של **קוטי ואיסק בליטי** נכחו בטקס הסרת הלוח מעל שלט הוקרה לכבודם.

■ בביקורו ביד ושם נפגש נשיא **אגודת ידידי יד ושם בספרד איסק קרוב** (שלישי מימין) עם יושב ראש הנהלת יד ושם **אבנר שלו** (במרכז), ד"ר **חוסו חון אימס סאן מיגל** (רביעי משמאל), **חוזה לואיס ברנל קטלן** (רביעי מימין), **פרננדו טמפרנו פוסדה** (שלישי משמאל) ו**קרלוס מרקרי** (שני מימין).

ונצואלה

■ **אנריקה ונטלי נסים** (ראשון ורביעי מימין) ציינו את בר המצווה של בנם **מישל נסים** (שלישי מימין) ביד ושם עם מנהלת דסק ספרד, פורטוגל ואמריקה הלטינית **פרלה חזן**.

■ בטקס הסרת הלוח מעל שלט הוקרה לכבודם של **רוסיטה ברכה** (משמאל) נכחו מנהלת דסק איברו-אמריקה, ספרד ופורטוגל **פרלה חזן** ומנהל האגף לקשרי חוץ **שעיה בן יהודה**.

בתפוצות

■ בחודש מרץ נערך טקס הוקרה לתורם ליד ושם **דמיטרי סמטאניל** (מימין) בהשתתפות יושב ראש הנהלת יד ושם **אבנר שלו** (במרכז) והיועץ המיוחד ליושב הראש **אריה צוקרמן** (משמאל).

■ טקס הוקרה נערך לכבוד התורם **דוד יוקוב** ואשתו **סבטלנה ליחבסקאיה** בהשתתפות היועץ המיוחד ליושב ראש הנהלת יד ושם **אריה צוקרמן**.

אוסטרליה

■ משפחת **שוורץ** הגיעה ליד ושם כדי להנציח את זכר בני המשפחה שנספו בשואה. יושב ראש הנהלת יד ושם **אבנר שלו** קיבל את פניהם והודה להם על ידיותם ותרומתם ליד ושם.

■ **יוסף פרוליק** ו**וסט ומריה טאובנבלט** סיירו ביד ושם בלוויית מנהל דסק ארצות דוברות אנגלית **סיריל ברייטמן**. בביקורם הם התבוננו בשלטים לזכר יקיריהם שנספו בשואה.

■ **ג'ין פרת** ביקרה ביד ושם עם בני משפחתה, **סאם ליפסקי** וחבריה. פרת ביקרה בהיכל השמות ובארכיוני יד ושם וקיבלה סיוע במציאת מידע חדש על אודות קרובה שנספו בשואה

■ **ג'ון גנדל** (מימין) ונאמני קרן **גנדל ריצרד רוג'רס ולורנס ג'וסף** ערכו פגישות עבודה עם יושב ראש הנהלת יד ושם **אבנר שלו** (משמאל) ועם עובדים בכירים בבית הספר המרכזי להוראת השואה. קרן גנדל תומכת בנדיבות בתכנית גנדל ללימודי השואה בבית הספר. בפגישות נדונה בעיקר הכנסת לימודי השואה לתכנית הלימודים באוסטרליה.

מלטה

■ שגריר מלטה בישראל **אברהם בורג** (שני מימין), בלוויית בני משפחתו, נכח בטקס הסרת הלוח מעל שלט לזכר קרובי משפחתו שנרצחו בשואה ולזכר אמו ששרדה.

הצטרפו לחוג ידידי יד ושם היום!

■ בתקופה זו של חוסר ודאות כלכלית ומעשי אנטישמיות גוברים ברחבי העולם, יד ושם מכפיל את מאמציו להנציח את זיכרון השואה ולהנחיל את משמעותה האוניברסלית. יד ושם מודה לכם על תרומתכם לפעילויות ההנצחה, התייעוד, המחקר והחינוך שהוא מקיים ומקדם בברכה את התומכים החדשים מהארץ ומהעולם המצטרפים לחוג ידידי.

■ **כדי לתרום* באמצעות כרטיס אשראי או באמצעות המחאה, יש לפנות לכתובת זו:**

אגודת נאמני יד ושם בישראל
יד ושם – רשות הזיכרון לשואה ולגבורה
ת"ד 3477 ירושלים 91034
טלפון: 02-6443417/8
פקס: 02-6443419

אתר יד ושם: www.yadvashem.org

דואר אלקטרוני: Israel.society@yadvashem.org.il

* התרומה ליד ושם מוכרת לצורכי מס על פי סעיף 64 א' לפקודת המס.

פרסומים חדשים של המכון הבין-לאומי לחקר השואה

משפט אייכמן בירושלים

גדעון האוזנר

בשיתוף הוצאת הקיבוץ המאוחד ובית לוחמי הגטאות

מהדורה מחודשת ומורחבת

98 ש"ח 68 ש"ח

■ משפט אייכמן היה אירוע מרכזי במדינת ישראל וציון דרך ביחסה של החברה אל ניצולי השואה. התובע במשפט היה גדעון האוזנר, דברי הפתיחה שלו – "עמדי ניצבים כאן שישה מיליון קטגורים" – ריתקו אליהם רבבות בני אדם. האוזנר נולד בשנת 1915 בלבוב שבפולין, ובשנת 1927 עלתה המשפחה לארץ כשהאב מונה לקונסול פולין בפלשתינה. בשנת 1960 מונה האוזנר ליועץ המשפטי לממשלה, והוטל עליו להכין את תיק התביעה נגד אייכמן ולעמוד בראשה. הוא היה חבר כנסת, שר בממשלה ויושב ראש מועצת יד ושם ושימש בתפקידים ציבוריים חשובים אחרים.

צביה האחת: סיפור חייה של צביה לובטקין

בלה גוטארם

בשיתוף הוצאת הקיבוץ המאוחד

94 ש"ח 66 ש"ח

■ מחקר היסטורי ראשון על צביה לובטקין, מהדמויות הבולטות והמרשימות ביותר בהיסטוריה היהודית המודרנית. אישיותה של צביה התגבשה בנעוריה בעיירת הולדתה ביטן, כיום בבלרוס. היא החלה להתבלט בקיבוצי ההכשרה של תנועתה "פרייהייט דור" והייתה לדמות מרכזית בה. היא הייתה מנהיגה רבת-תעוזה והשראה במחתרת החלוצית בשטחי ברית המועצות, לוחמת ומפקדת במאבק של גטו ורשה ושותפה לקבלת ההחלטות בא"ל. מנהיגותה בתנועה, השתתפותה בלחימה בגטו ואחריה במרד הפולני ופעילותה בקרב שארית הפלטה עיצבו אותה כדמות ייחודית שהקרינה על כל סובביה ומכריה.

היטלר, הגרמנים ו"הפתרון הסופי"

איאן קרשו

בשיתוף הוצאת עם עובד

98 ש"ח 68 ש"ח

■ הספר מסכם יותר משלושה עשורים של מחקר ההיסטוריוגרפי הקפדני של איאן קרשו, מההיסטוריונים המוערכים ביותר של זמננו. כדרכו בחקר גרמניה בימי הרייך השלישי, המחבר מציע לקוראיו דיון כן ומעמיק בסוגיות ובתופעות המעסיקות את המחקר ההיסטורי מאז לידתה של גרמניה הנאצית. "הפתרון הסופי" והיחס ליהודים הם צירו של ספר מרתק זה.

מות העיירה

יהודה באואר

88 ש"ח 68 ש"ח

■ "אנחנו יודעים שהיהודים נרצחו... ידוע לנו באופן מפורט למדי מי רצח אותם, היכן, איך ומתי... אבל מה שאנחנו רוצים לדעת, ואיננו יודעים, הוא איך חיו היהודים לפני שנרצחו" – את החלל הזה מבקש פרופ' באואר למלא בספרו. מחקרו החלוצי מתעד בפירוט את חייהן של שבע עיירות בקספר המזרחי ושל עוד כמה עיירות בצורה מפורטת פחות, ואת מותן, תחילה בידי הסובייטים שחיסלו את העיירות – תופעה תרבותית-סוציולוגית-היסטורית – בשנים 1939-1941, ואחר כך בידי הגרמנים שהשמידו פיזית את העיירות ואת יושביהן היהודים בעיקר בשנים 1941-1942.

ימי חורבן: המרכז היהודי במונקאץ' בתקופת השואה

רז סגל

68 ש"ח 54 ש"ח

■ הספר עוסק בחורבנה של הקהילה היהודית בעיר מונקאץ', בחבל קרפטורוס, החל בכיבוש ההונגרי של האזור ועד ימי הכיבוש הגרמני. המחבר עוקב אחר הגורמים שהביאו לידי כילוינה של הקהילה ומנסה לתת מענה לשאלות: איך השפיעה ההיסטוריה של יהודי מונקאץ' על התמודדותם עם ימי הפרועות? מדוע סירבו היהודים להאמין שמטרת הגרמנים היא השמדתם גם כאשר כל הסימנים הראו שאמנם כך הוא? וכמה מחדדת ההשוואה בין רצח יהודי מונקאץ' למעשים אחרים של רצח עם את הבנת היחסים בין קבוצות וההתנהגות האנושית במצבי משבר? המחבר עושה שימוש במגוון של מקורות ארכיוניים ועדויות.

מורשת ותחייה: ממחנות הריכוז בפולין ובאוסטריה אל חיי יצירה והנצחה

יוסף א' טננבאום

78 ש"ח 62 ש"ח

■ יוסף טננבאום, בן למשפחת חסידי גור, היה בן שלוש עשרה כאשר פרצה המלחמה ששמה קץ לשנים היפות של ילדותו ונערותו בעיירה דז'אלושיצה שבפולין: החברה האופיינית לשטעטל, על רבניה ותלמידיה, סוחריה וקבצניה, הלימודים ב"חדר" והמורים וניצני ההתבגרות. כאשר פלשו הגרמנים לפולין, דבר לא נשאר כשהיה – שוד, גירוש, השפלה ולבסוף הרס מוחלט של הקהילה היהודית. יוסף הצעיר גילה תושייה ואומץ יוצאי דופן ומצא דרך לעזור להוריו ולאחיו. הוא נכלא בשבעה מחנות: זטורסקה, פלשוב, ויליצ'קה ומיילץ בפולין ומאוטהאוזן, מלק ואבנזה באוסטריה. לאחר השחרור היה לוחם וחבר פעיל בארגון העפלה בגרמניה ובאיטליה, ובו היה שותף לארגון עלייה בלתי לגלית לארץ ישראל.

למידע נוסף על המגוון המקיף של ספרי יד ושם ולהזמנת ספרים:

טלפון 02-6443511, פקס 02-6443509

www.yadvashem.org

publications.marketing@yadvashem.org.il

יד ושם

רשות הזיכרון לשואה ולגבורה

כתב העת יד ושם ירושלים

ת"ד 3477 ירושלים 91034

טלפון 02-6443400, פקס 02-6443409

yv.magazine@yadvashem.org.il

www.yadvashem.org